

פרק א – מצות שילוח טמאים

א. שלש מחנות במדבר ובירושלים

נאמר בתורה: "וידבר ה' אל משה לאמר. צו את בני-ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם. ויעשו כן בני-ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה..." (במדבר ה, א-ד). ציווי זה נאמר לאחר שחנו בני ישראל בצורה מסודרת – "איש על מחנהו ואיש על דגלו" (שם א, נב). המחנות היו מסודרים בשלשה מעגלים: במעגל החיצון חנו שנים עשר השבטים בארבעה דגלים. במעגל הפנימי יותר חנו הלויים, "סביב למשכן העדות", ובמרכזו היתה חצר המשכן. מחנות אלו נקראו בפי חז"ל: מתנה ישראל, מחנה לוייה ומחנה שכינה. בעת, לאחר שהושלם סידור המחנות, נצטוו בני-ישראל לשלח את הטמאים אל מחוץ למחנה, ויש בזה מצות עשה – "וישלחו מן המחנה", וכן איסור לא-תעשה – "ולא יטמאו את מחניהם".

אמנם, בפסוקים אלו מדובר על המחנות כפי שהיו במדבר בזמן יציאת מצרים, אך יש לזה השלכה גם לדורות, דהיינו, הגדרת מחנות אלו קיימת, אם גם בצורה שונה, בארץ ישראל. וכך אמרו חז"ל: "כשם שמחנה במדבר כך מחנה בירושלים; מירושלים לחר הבית מחנה ישראל, מהר הבית לשער ניקנור מחנה לוייה, מכאן ואילך מחנה שכינה..." (זבחים קטז). כלומר: שטח ירושלים (המקודשת) קדוש כמחנה ישראל במדבר, הר הבית קדוש כקדושת מחנה לוייה^א, ומשער ניקנור ולפנים – דהיינו, העזרה – שווה בקדושתו לחצר המשכן, והרי הוא מחנה שכינה.

שער ניקנור הוא השער שדרכו נכנסים מעזרת נשים לעזרת-ישראל ועזרת-כהנים. אם-כן, עזרת-ישראל ועזרת-כהנים הן מחנה שכינה, ובדרך כלל נקראות יחד בשם הכללי "עזרה", ואילו עזרת נשים אינה חלק ממחנה שכינה אלא משתייכת למחנה לוייה, כמו שאר דור הבית ואף אנו נשתמש במושג "עזרה" רק למחנה שכינה – עזרת ישראל ועזרת כהנים, ולא לעזרת נשים הנמצאת במחנה לוייה.

א. אמנם, בהר הבית לא גרו הלויים, אך שמירת המקדש בידי הלויים נעשתה שם. ועיין בכירויי הלכה פרק א הערה ד.

ב. דיניהם השונים של מצורע, זב וטמא-מור

התורה כללה יחד את שלשת הטמאים - מצורע, זב וטמא-מת, וציוותה לשלח את כולם מן המחנה, מבלי לפרט את דיניהם. ובאו חז"ל ולמדו שקיים הבדל בין הטמאים, ולכל אחד דין אחר: "הצורע נשתלח חוץ לכולן, הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתיים, וטמא לנפש מותר אף בשול לזיה ואינו משולח אלא משל שכינה. וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים" (רש"י במדבר ה, ב).

בספרי (על המקום) דרשו חז"ל את הפסוקים בדרך זו: במצורע נאמר "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו" (ויקרא יג, מו), ומכאן שהמצורע לבדו משולח מכל המחנות. וממצורע אנו חוזרים ולומדים על הטמאים האחרים, ש"כל שטומאתו חמורה - חמור שילוחו משילוח חברו", ולכן מצורע שחמור מזב, בכך שמתמא בביאה (-שכשבא לבית נטמא כל מה שבבית) - משתלח חוץ לכל המחנות. זב שחמור מטמא-מת, בזה שמתמא משכב ומושב - משתלח חוץ לשני מחנות. וטמא-מת, הקל שבהם (-שאינו מטמא בביאה ואינו מטמא משנב ומושב) - משתלח חוץ למחנה שכינה בלבד. זו דרך הלימוד שבספרי, ואותה מביא גם הרמב"ם, ואף שבגמרא (פסחים סח.) דרשו זאת בלימודים אחרים, מכל מקום המסקנה היא אחת, וכמו שכתב הרמב"ם - "לפיכך משלחין את המצורע וזוץ לג' מחנות, שהוא חוץ לירושלים... ומשלחין זבים... חוץ לשתי מחנות, שהוא זוץ להר הבית... טמא-מת, אפילו חמת עצמו, מותר להכנס להר הבית..." (הלכות ביאת מקדש פ"ג הלכות ב-ד).

לענין טמא-מת מובא בגמרא לימוד נוסף: "וטמא-מת מותר ליכנס למחנה לזיה, ולא טמא-מת בלעד אמרו, אלא אפילו מת עצמו, שנאמר "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", עמו - במחיצתו" (פסחים סז.). כלומר, מכך שארונו של יוסף היה עם משה במחנה לזיה, נלמד שמותר להניח מת במחנה לזיה, ואם-כן קל-וחומר שטמא-מת מותר להכנס למחנה לזיה.

ג. דיני זבה, נדה, יולדת ובעל-קרי

כבר ראינו שזב משתלח מחוץ למחנה לזיה, שהוא הוי הבית. ולמדו חז"ל שזבה, נדה ויולדת² שוות בדין זה לזב, שהרי כל אלו מטמאים משכב ומושב, וכולם הם

ב. ביולדת נאמר גם פסוק מפורש "בכל קדש לא תיגע ואל המקדש לא תבא" (ויקרא יב, ב). אלא שפסוק זה מדבר על הכניסה למקדש, כלומר למחנה שכינה, ואילו איסור הכניסה למחנה לזיה נלמד

“טומאות היוצאות מן הגוף”, דהיינו, טומאה היוצאת מגוף האדם ולא שנטמא מדבר שחוץ לגופו כמו טמא-מת.

לכן נאמר במשנה (בלים א, ח) “הר הבית מקודש ממנו, שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם”.

טמא נוסף הוזכר בתורה לענין שילוח מחנות, והוא בעל-קרי (-אדם שיצאה ממנו שכבת זרע), וכך נאמר בפרשת “כי-תצא”: “כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. כי יהיה בך איש אשה לא יהיה טהור מקרה לילה, ויצא אל מחוץ למחנה, לא יבוא אל תוך המחנה” (רברים כג, י-יא). ועל-אף שמדובר כאן במחנה היוצא למלחמה, למדו חז”ל שכן הדין בכל מקום שיש בו מחנה שכינה ומחנה לוויה, וכך דרשו: “תני תנא קמי רב יצחק בר אבדימי: “ויצא אל מחוץ למחנה” זו מחנה שכינה, “לא יבוא אל תוך המחנה” זו מחנה לוויה, מכאן לבעל-קרי שיצא חוץ לשתי מחנות” (פסחים סח). במקום נוסף בגמרא למדו את דין בעל-קרי מהפסוק “וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב...” (במדבר ה, ב), וכך דרשו: “זכל זב” לרבות בעל-קרי, מסייע ליה לרבי יוחנן, ראמר רבי יוחנן... ובעל-קרי אסור במחנה לוויה” (פסחים סז:). כלומר, כיון שבעל-קרי נלמד מזב, לכן דינם שוה ואסורים במחנה לוויה, דהיינו בהר הבית, ככל הטמאים בטומאה היוצאת מן הגוף. אמנם, הרמב”ם לא הביא בפירושו דין זה, אך להלכה ודאי שאסור לבעל-קרי להכנס להר הבית, כמו שנקטו בפשטות הראשונים והאחרונים – ראה על כך בחלק בירורי-הלכה פרק א.

טומאה נוספת, שלא התפרש מה דינה לענין שילוח מחנות, היא אשה שנבעלה או ה”פולטת שכבת-זרע” (דהיינו שלאחר התשמיש יצאה ממנה שכבת הזרע), ובספר מנחת-חינוך (מצוה קפ אות ו, ומצוה קפא אות ה) הסתפק בדבר, האם דינה כדין בעל-קרי ומשתלחת חוץ למחנה לוויה, או לא. וכיון שקשה לפשוט ספק זה בוודאות¹, נראה שיש להחמיר בדבר, כספק דאורייתא.

לסיכום: בתורה מוזכרים שלשה סוגי טמאים, המשתלחים כל-אחד למקום אחר: מצורע משתלח חוץ לשלושה מחנות. זב, זבה, נדה, יולדת ובעל-קרי משתלחים חוץ למחנה לוויה, וטמא-מת משתלח חוץ למחנה שכינה בלבד. ויתכן שדין אשה המשמשת או הפולטת ש”ז הוא כדין בעל-קרי.

מההשוואה בין יולדת לזב.

ג. אמנם, לכאורה ניתן להוכיח מהגמ' בנדה מב, שלא היה ברור לגמ' כדק פשוט שפולטת אסורה בהר הבית – ראה בבירורי הלכה פרק ב הערה ו.

ד. העונשים לטמא שנכנס למקום האסור

כל הטמאים שהזכרנו עוברים בלא-תעשה אם נכנסו למחנה האסור להם - או מהכתוב "ולא יטמאו את מחניהם", או מ"לא יבוא אל תוך המחנה", או מ"ואל המקדש לא תבוא" (ראה בהלכות ביאת מקדש פ"ג ובמפתח במהדורת פרנקל).

אם עברו ונכנסו במזיד ובהתראה הרי הם לוקים, כדינו של כל עובר על לא תעשה. וכך נאמר בגמרא: "מצורע שנכנס לפניו ממחיצתו בארבעים, זבים וזבת שנכנסו לפניו ממחיצתו בארבעים" (פסחים סז.).

כל הטמאים שנכנסו למחנה שכינה מתחייבים בעונש וידי שמים - כרת (אם לא לקו). כמו שנאמר בפרשת "חוקת" "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל כי את מקדש ה' טימא" (במדבר יט, כ).

אם נכנס הטמא למחנה שכינה בשוגג, חייב להביא לכפרתו קרבן חטאת הנקרא גם "קרבן עולה ויורד", כמו שנאמר "או נפש אשר תיגע בגול דבר טמא... ונעלם ממנו והוא טמא ואשם... והביא את אשמו לה'... נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עיזים לחטאת... ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תורים או שני בני-יונה... ואם לא תשיג ידו... והביא את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה סולת לחטאת" (ויקרא ה, ב-יא).

יש להבדיל בין חיוב מלקות לחיובי כרת וקרבן; שבמלקות מתחייב הנכנס בטומאה לכל המחנות האסורים, ואילו חיובי כרת וקרבן קיימינו רק בטמא שנכנס למחנה שכינה, כמו שכתב הרמב"ם "ואין חייבים כרת או קרבן אלא מעזרת ישראל ולפנים" (ביאת מקדש פ"ג הי"ב).

מלבד חיוב הקרבן שיש על היחיד, הרי בין קרבנות הציבור הקבועים ישנם קרבנות הבאים לכפרה, וייעודם הוא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, ואלו הם: שעירי ראשי חדשים, שעירי הרגלים, שעיר הנעשה בפנים ביוה"כ ופר כהן גדול ביוה"כ (הלכות שגגות פי"א ה"ט).

מלבד מצוות עשה ולא-תעשה שיש בשילוח טמאים (כגון שכתב הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש פ"ג ה"א וה"ח), נראה מדברי הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ו ה"ז) שהמניעה מלהכנס למקום שאסור להכנס היא מכלל מצוות מורא מקדש - "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל). כמו כן, מצות שמירת המקדש נועדה גם בכדי למנוע מטמאים להכנס למקום האסור (-פירוש הגר"א לתמיד א, א).

ה. תוספות דרבנן

עד כאן נזכרו רק הדינים מדאורייתא, ובנוסף להם גזרו חז"ל עוד הרחקות בביאת-מקדש. וכך שנינו במסכת כלים: "הר הבית מקודש ממנו – שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם. החיל מקודש ממנו – שאין גויים וטמא-מת נכנסים לשם. עזרת נשים מקודשת ממנו, שאין טבול-יום נכנס לשם, ואין חייבים עליה חטאת" (כלים א, ח).

המשנה אמנם מפרטת את כל הדינים, אך אין הם שווים, כי חלקם דאורייתא וחלקם דרבנן. ופירוש המשנה הוא – "הר הבית מקודש ממנו – מירושלים – שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם"; והו דין דאורייתא, שהרי, כפי שנתבאר, הר הבית הוא מחנה לוייה וטמאים אלו משתלחים חוץ למחנה לוייה.

"החיל מקודש ממנו – מהר הבית – שאין גויים וטמא-מת נכנסים לשם": דין זה הוא מדרבנן, שהרי לטמא-מת מותר מהתורה להיכנס עד פתח עזרת ישראל, ואילו החיל הוא המתחם שהקיף את העזרות. אם כן, זו גזירה מדברי חכמים, שאסרו על טמא-מת להיכנס לחיל, אף שהוא חלק ממחנה לוייה. בגמרא (פסחים סח.) מובא דין נוסף לגבי החיל – שגם בועל נדה אסור להכנס לשם^ה.

"עזרת נשים מקודשת ממנו – מהחיל – שאין טבול-יום נכנס לשם": גם זה הוא דין דרבנן שפרטיו יתבארו בסמוך, שהרי מדאורייתא עזרת נשים היא חלק ממחנה לוייה ואין בה שום דין מיוחד, ולכן "אין חייבים עליה חטאת" – כי חיוב חטאת הוא רק בטמא שנכנס למחנה שכינה, כפי שנתבאר.

ד. אין זה פשוט שקדושת החיל ועזרת נשים היא לגמרי מדרבנן, כיון שהגמרא ביזמא (מד.) דנה האם "מעלות" דאורייתא או דרבנן, ומרש"י (מד: ד"ה מעלות דאורייתא) נראה שמדובר על כל המעלות (-חלוקי הקדושות) שנשנו בפרק ראשון בכלים (וכן נראה מפירוש הר"ח שם), וכ"כ הר"ש בכלים פ"א מ"ט (בסוף העמוד). ואף שהתרי" ותורא"ש (ביומא) הקשו על זה, שהרי מפורש שאיסור טבול-יום בעזרת נשים הוא דרבנן, ולכן פירשו שהגמ' מדברת רק על "מעלות" שבתוך העזרה, וכן דעת רוב המפרשים. מ"מ, בדעת רש"י והר"ש צריך לומר שעצם החילוק בקדושת המקומות הוא דאורייתא, מהלכה למשה מסיני, ורק האיסורים הם דרבנן (וכ"כ בסדרי טהרות דף עא ע"א, ועיין בהשגות הרמב"ן לטהמ"צ ל"ח עג). ועיין עוד ברמב"ם הלכות בית הבחירה פ"ז הט"ז (וכן הוא בסמ"ג ל"ח דש) ובראב"ד ומתה"י קורקוס שם, במשך חכמה לדברים לג, יט, כספר מנחת-אברהם לגר"א שפירא שליט"א סימן כג, וב"בנה המקדש" גליקן כה (מאמרו של ר' עזרד כיטוב).

ה. ומדובר באופן שהבועל-נדה אינו טמא בטומאת בעל-קרי, שהרי בעל-קרי אסור בכל הר הבית, כמו שביאר המשנה-למלך בהלכות ביאת מקדש פ"ג ה"ג.

ולגבי השאלה האם גזרו גם על כל מי שנטמא באב-הטומאה שלא יכנס לחיל – ראה בבירורי הלכה פרק א הערה ב.

ו. טבול-יום ומחוסר-כיפורים

ישנם כמה שלבים בטהרתו של הטמא: לפני שטבל הרי הוא בטומאתו. לאחר שטבל הוא נקרא "טבול-יום" ועדיין יש עליו דיני טומאה מסויימים, עד שעת צאת הכוכבים שנקראת "הערב-שמש". ישנם טמאים שאחרי הערב-השמש עדיין אינם טהורים לגמרי, ועליהם להביא קרבן, והם: זב, זבה, יולדת ומצורע. טמאים אלו נקראים "מחוסרי-כיפורים" עד להקרבת קרבנם

והנה, למחנה שכינה שהוא העזרה, אסור לטבול-יום או למחוסר-כיפורים להכנס, ורק מי שנגמרה טהרתו מותר בעזרה.

ולענין מחנה לוי, שהוא הר הבית: מן התורה מותר לטבול-יום או למחוסר-כיפורים להכנס בכל הר הבית, עד לפתח העזרה (-שער ניקנור). אבל חכמים גזרו על טבול-יום שלא יכנס לעזרת נשים, וכמו שנאמר במשנה (הנ"ל בסעיף הקודם): "עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול-יום נכנס לשם". ובארה הגמרא שגזרה זו נלמדת מהכתוב "ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ה' לפני החצר החדשה" (דהי"ב ב, ה) – "מאי חצר החדשה? שחדשו בה דברים ואמרו טבול-יום אל יכנס למחנה לוי" (פסחים צב.). והסבירו רוב הראשונים שה"חצר" האמורה כאן היא עזרת נשים, ועל חלק זה של מחנה לוי גזרו שטבול-יום לא יכנס לשם. וכן פסק הרמב"ם: "החיל משלחין ממנו גוים... אבל טבול-יום נכנס לשם שכבר טבל. עזרת נשים משלחין ממנה טבול יום... ואיסור טבול-יום במחנה לוי מדברי סופרים" (ביאת מקדש פ"ג הלכות ה-ו).

אמנם, מה שנתבאר שטבול-יום או מחוסר-כיפורים מותרים להכנס להר הבית, זה נכון רק בטמא שהוא טבול-יום או מחוסר-כיפורים, אבל מהגמרא בנוזר (מה). עולה שטבול-יום שהוא גם מחוסר-כיפורים מאותה טומאה, כמו זב לאחר טבילתו – שעוד לא העריב שמשו והוא גם מחוסר-כיפורים, לטמא כזה אסור להיכנס להר הבית. דין זה נלמד בגמרא מהפסוקים, והובא בתוספות (יבמות ז: ד"ה רבי) כדבר מוסכם. אמנם, הרמב"ם לא הזכיר דין זה, אך נראה שלהלכה אין להקל בדבר (שהוא ספק דאורייתא), ולכן זב או זבה שטבלו ועדיין לא העריב שמשם אסורים להכנס להר הבית.

ו. טבול-יום שנכנס לעזרה חייב כרת, וכן הדין במחוסר-כיפורים – לרוב הדעות, אלא שלדעת הרמב"ם (ביאת מקדש פ"ג ה"ט) מחוסר-כיפורים שנכנס לעזרה מכים אותו מכת מרדות – וא"כ נראה שאיסורו הוא מדרבנן (אך בקרית-ספר פירש בדעת הרמב"ם שזאיסור הוא דאורייתא, אלא שאין לוקים עליו).

אמנם, יולדת לאחר שעברו ימי טומאת לידתה (-שבוע לידת זכר או שבועיים לידת נקבה) ונטהרה, מותרת להכנס להר הבית במשך ימי טהרתה (-ארבעים יום לידת זכר ושמונים יום לידת נקבה), וזאת אף-על-פי שהיא מחוסרת-כיפורים וגם "טבולת-יום-ארוך" מאותה טומאה. דין זה למדו התוס' (פסחים צב. ד"ה ואמר ותוס' שאנץ שם) מהכתוב ביולדת "ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה" (ויקרא יב, ד) – כלומר, למקדש אסור לה לבא, אבל למחנה לזיה מותרת. הרחבה בענין טבול-יום ומחוסר-כפורים ראה בבירורי-הלכה פרקים ג-ד.

לסיכום שני הסעיפים האחרונים: חכמים גזרו על טמאי-מת ובוועלי נדות שלא יכנסו לחיל, אך להר הבית מותרים הם להכנס. לטבול-יום אסרו חכמים להכנס לעזרת נשים, אך מותר לו להכנס להר הבית ולחיל, ולמחוסר-כיפורים אסורה הכניסה לעזרה בלבד. אך טבול-יום שהוא גם מחוסר-כיפורים מאותה טומאה – דהיינו, זב וזבה ביום טבילתם, אסורים להכנס להר הבית (לדעת התוס', ונראה שיש לחוש לדעה זו). אבל יולדת, לאחר שעברו ימי טומאתה וטבלה, מותרת להכנס להר הבית בתוך ימי טהרתה, אף שהיא טבולת-יום-ארוך וגם מחוסרת-כיפורים.

פרק ב – קדושת מקום המקדש בזמן הזה

הדינים שהתבארו בפרק הקודם נכונים ודאי בזמן שביית-המקדש קיים. ועתה עלינו לדון האם גם בזמן הזה, כשבית קדשנו חרב, נוהגים דיני שילוח טמאים וההלכות הנובעות מקדושת המקום

בסוגיא זו דנה הגמרא בכמה מקומות (שבועות טז. ועוד) – האם קדושת מקום המקדש קיימת גם בזמן החורבן או לא. ההשלכות שיש לדיון זה הן רבות: למשל, האם ניתן להקריב קרבנות ולאכלם כשהבית חרב, האם כשיבנה מהרה בית-המקדש יהיה צורך לקדש את המקום מחדש, ועוד.

ולהלכה, פסק הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו הט"ו) "לניכך מקריבין הקרבנות כולן אף-על-פי שאין שם בית בנוי... שקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד-לבוא". כלומר, הקדושה שחלה על המקום משעה שנבנה בית המקדש הראשון (על-ידי שלמה), קיימת לעולם.

והוסיף הרמב"ם, שקדושת המקדש שונה בזה מקדושת שאר ארץ-ישראל שקדושת ארץ-ישראל מכיבוש יהושע בן נון (לענין תרומות ומעשרות וכדו'), בטלה בזמן החורבן (לדעת הרמב"ם), אבל קדושת המקדש לא בטלה "לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר "והשימותי את מקדשיכם" ואמרו חכמים, אף-על-פי ששוממין בקדושתן הן עומדים" (שם הט"ז).

וכמוהו פסקו רוב הראשונים, שקדושת המקדש קיימת בזמן הזה, ולכן ברור שאסור לטמאים להכנס למקום המקדש גם בזמן הזה. וכן נקטו בפשטות גדולי הפוסקים בכל הדורות, וכמו שכתב המשנה-ברורה (תקסא סק"ה) "והנכנס עתה למקום מקדש (-דהיינו למקום העזרה) חייב כרת, שכולנו טמאי מתים וקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד-לבוא" (וראה באריכות בשו"ת משפט כהן תשובה צו).

אמנם, הראב"ד השיג על הרמב"ם (שם), וסיים את דבריו – "לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת". אלא, שכמה אחרונים ביארו שגם לפי הראב"ד יש בזה לפחות איסור דרבנן, ואולי אפילו איסור דאורייתא, ורק חייב כרת אין לדעתו^א.

א. כי בחיוב כרת נאמר "מקדש" וזה לא שייך בזמן החורבן לדעת הראב"ד, אבל במצוות שילוח טמאים הוזכר "מחנה" וזה קיים גם בחורבן – כן כתב במשפט-כהן שם.

אכן, המאירי (בשבועות טז.) כתב ששמע שנוהגים להכנס למקום המקדש, והסביר זאת על-פי דעת הראב"ד. אך יתכן שהשמועה שהגיעה לאזני המאירי לא היתה מדויקת. ואפשר גם שאכן היו בעבר תקופות בהן היו יהודים שנכנסו למקום המקדש ממש, אך מ"מ להלכה נקטו הפוסקים שהדבר אסור, וכמו שוראי נהגו לאסור במשך הרבה מאות שנים עד היום.

תוספות דרבנן בזמן הזה

אמנם, עדיין יש להסתפק בשאלה האם גם גזרות חכמים קיימות בזמן הזה. כיון שאפשר לומר שגזרות אלה – כמו האיסור על טמא-מת להכנס לחיל ועל טבול-יום להכנס לעזרת נשים – קיימות רק בזמן הבית, כשישראל רגילים להכנס למקדש, והחיל ועזרת הנשים עומדים על תלם, ולא בזמן החורבן, כשהר ציון שמש ושועלים מהלכים בו. סיוע לסברא זו יש מדברי הרדב"ז, שבתשובותיו (תשובה תרצא) דן היכן מותר להכנס בהר הבית בזמן-הזה, ובדבריו שם הוא מחשב במדויק את שטח העזרה שאליו אסור להכנס, ואינו מזכיר כלל את עזרת נשים ואת החיל!

אך להלכה קשה לסמוך על סברא זו, שלא הזכרה במפורש בפוסקים ובמפרשים, ואדרבא, מפשטות דברי הרמב"ם נראה שגם דיני דרבנן נוהגים בזה"ז – שכן כתב (הלכות בית הבחירה פ"ז ה"ז): "אף על פי שהמקדש היום חרב בעונותינו, חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבנינו; לא יבנס אלא למקום שמוותר להכנס לשם..." – משמע שהיום אסור להכנס לכל אותם המקומות שהיה אסור בזמן הבית³. וכן כתבו ר' דוד פארדו בפירוש חסדי-דוד לתוספתא (כלים א, ח, בהסבר דברי

ב. לגבי השמועה שמביא המאירי ראה בחצרות-בית-ה' עמ' 35. ולגבי כניסה למקום המקדש ראה מאמרו של ב.צ. דינבורג במאסף "ציון" ג, ובספר הר הבית לגר"ש גורן פכ"ו. וממכלול המקורות ההסטוריים נוטים הדברים שבאמת היו זמנים שנהגו כך, וכנראה סמכו על הרעה שבטלה הקדושה, או שהנוהגים כך היו מהמון העם ושלא ברצון חכמים.

ג. וכן מסתבר, כי מדוע יבטלו גזרות חכמים לאחר החורבן? והרי החורבן עצמו אינו משנה את דיני הבנייה למקומות השונים! ועוד; אילו היה ברור שאסורי דרבנן אלו נאמרו כגזרות של סייג לאסורי תורה היה מקום לומר שכיום אין זה נוהג, אבל יותר נראה שתקנת חכמים היתה להוסיף בקדושתם של מקומות מסוימים, כעין של תורה, וממילא גם על זה שייך לומר שהקדושה לא בטלה, וכ"כ הראי"ה קיק (שם), וכן נראה ממ"ש הרדב"ז (בהלכות בית הבחירה פ"ז ה"ז) "איכא מעלות דאורייתא... ואיכא מעלות דרבנן דמביא לדאורייתא והיינו גויים וטמאי-מת ובעל נדה (שאסורים בחיל)... ואיכא מעלה אחריתי מדרבנן", עיי"ש.

ומ"מ, גם אם נאמר על עזרת נשים, שכיון שאינה קיימת כיום, בטלו אסורי דרבנן שנאמרו בה. הרי על רוב שטח החיל אי אפשר לומר כך – כי מקומו ניכר גם כיום (כדלקמן בפרק ז) – מפי הרב שבתי רפפורט שליט"א. ועוד ניתן לחלק בין החיל לעזרת נשים ע"פ דברי הרדב"ז (הג"ל), שהחיל היא "מעלה דמביא לדאורייתא", ועזרת נשים היא "מעלה אחריתי מדרבנן".

המהרי"ט¹⁷) והראי"ה קוק (משפט כהן סוף עמ' ר"א), וכן מורים רוב גדולי הפוסקים
היום – שאין להקל ולהכנס למקום החיל, ביון שאנו טנאי-מת.

ומלבר כל זה, הרי יש הסוברים שעצם קדושת החיל היא דאורייתא (כמו שהבאנו בהערה לפרק א
סעף ה), וא"כ ודאי שאינה בטלה.

ד. ועל פי זה נראה להסביר את דברי המהרי"ט, שהביא בדרך-הקדש דף ז ע"ב: "שהרי הר הבית רובו
מן הדרום... הרי שיכולים להתקרב מצד דרום יותר מק"ע אמות" – דהיינו, כיון שרוב השטח הפנוי
היה בדרום, א"כ ודאי שהמרחק בין כותל זהר הדרומי לעזרה הוא לא פחות מ-170 אמה, ולמקום
זה ניתן להכנס בזה"ז. וכנראה החישוב הוא כדלקמן: אורך הר הבית הוא 500 אמה. רוחב העזרה
מצפון לדרום הוא 135 אמה, ויחד עם עובי הכתלים – 145 אמה (כמ"ש המהרי"ט עצמו, הובא שם
בדף ח ע"ב). אם כן, השטח הפנוי הוא בסה"כ 355 אמה. וכיון שהרווח בדרום גדול ממזרח, ובמזרח
גדול מן הצפון (כמ"ש במדות ב, א) – מסתבר למהרי"ט שהרווח בדרום גדול מן הצפון לפחות בחמש
אמות, ומכאן שיש בדרום 180 אמה פנוי (לעומת 175 אמה בצפון). ומזה יש להפחית את רוחב החיל
שהוא עשר אמות – ולכן מותר להכנס עד 170 אמה מכותל הדרום (אך אם לא היה המהרי"ט
מתייחס לחיל, היה יכול לומר שניתן להכנס לפחות 178 אמה -- אפילו אם הדרום גדול מן הצפון
באמה אחת בלבד! ורוק). ודאה עוד לקמן בפרק ז ובהערה שם.

פרק ג – מסקנות להלכה בזמן הזה

אם נבוא לסכם להלכה את מה שלמדנו בפרקים הקודמים, נגיע למסקנות הבאות:

א. כיון שאין אנו יכולים להטהר מטומאת מת, שהרי אין לנו אפר פרה אדומה, על כן אסור מהתורה להכנס לשטח העזרה שהוא מחנה שכינה, ומדרבנן אסור גם להכנס לחיל – שהוא השטח שהקיף את העזרות.

ב. משאר הטומאות – זב, זבה, נדה, יולדת, בעל-קרי, משמשת ופולטת ש"ז – אנו יכולים להטהר כהלכה (כפי שיתבאר בפרקים הבאים), ומי שנטהר מטומאות אלו רשאי להכנס לחר הבית. אך גם לאחר שנטהר מותר להכנס רק עד החיל ולא יותר, מחמת טומאת-מת.

ג. על-כן, ההלכה הברורה לזמן הזה היא – מי שלא נטהר אסור להכנס לחר הבית מחמת טומאת זב, זבה, נדה, יולדת ובעל-קרי (וכן נבעלת ופולטת ש"ז), ומי שטבל ונטהר – מותר להכנס לחר הבית, עד למקום החיל.

ד. מי שטובל לטומאת נדה או בעל-קרי מותר להכנס לחר הבית מיד, שהרי טבול-יום מותר בהר הבית. אבל זב וזבה (שהם טבולי-יום וגם מחוסרי-כיפורים מאותה טומאה) אסורים להכנס לחר הבית עד שיגיע צאת-הכוכבים, בכדי שלא יהיו עוד טבולי-יום, אלא רק מחוסרי-כיפורים.

כניסה לצורך

בדיני הכניסה לחר הבית ומקום המקדש יש כמה יוצאים מן הכלל:

א. כתב הרמב"ם (בית הבחירה פ"ז הכ"ג): "בשעה שנכנסים הבנאים לבנות ולתקן בהיכל או להוציא משם את הטומאה, מצוה שיהיו הנכנסים כהנים תמימים. לא מצאו תמימים – יכנסו בעלי מומין. אם אין שם כהנים – יכנסו לויים. לא מצאו לויים – יכנסו ישראל. מצוה בטהורים, לא מצאו טהורים – יכנסו טמאים...". מכאן שלצורך בנין המקדש מותר לטמאים להכנס אפילו למקום קדש הקדשים, אם אין אפשרות אחרת. ולכן ברור שכל דיני שילוח טמאים שבארנו נדחים לצורך בנין המקדש.

ב. טומאת מת נדחית בציבור, ולכן יש קרבנות שניתן להקריבם גם בטומאה, ולשם כך מותר להכנס לעזרה בטומאה (במבואר בהלכות ביאת מקדש פ"ד הלכות ט-יח).

על כן, אם תהיה אפשרות להקריב קרבנות, יהיה מותר, בתנאים מסוימים, להכנס בטומאה למקום המקדש.

ג. פשוט שאם יש צורך בטחוני בדבר, נדחים האיסורים הברוכים בכניסה להר הבית. אך מכל מקום, גם אז צריך למעט באיסורים – אם לא ייפגעו בכך צרכי הבטחון. למשל: חייל שצריך להכנס להר הבית במסגרת תפקידו, יטהר קודם לכן אם אפשר, וכן לא ילך בנעלי עור, וכיו"ב.

פרק ד – הטהרה בגברים

א. בעל-קרי

כל גבר מגיל תשע שנים ויום אחד (משנה ברורה תנ"ז סק"כא), שיצאה ממנו שכבת-זרע (בתשמיש המיטה או בדרך אחרת), הרי הוא בעל-קרי ואסור להכנס להר הבית עד שיטבול. הטבילה צריכה להיות במקוה כשר לטבילה של תורה, ומיד לאחר הטבילה מותר להכנס להר הבית – שהרי להלכה טבול-יום מותר בהר הבית. חכמים הזמירו והחשיבו כבעל-קרי גם מי שהטיל מים ויצאו ממנו מים עכורים או חלוקים² (-תופעה המצויה "רק באדם חולה או חלוש" – לשון התפא"י מקוראות ת, ב בבועז אות ו).

הלכות הטהרה המפורטות יתבארו לקמן, בחלק ההלכה למעשה.

ב. זב

הזיבה היא הפרשה הבאה מחמת חולי, ושונה משכבת הזרע. אם ראה אדם ראייה אחת של זיבה – הרי הוא כבעל-קרי. אם ראה שתי ראיות – טמא בטומאת זיבה,

א. עיין בבירורי הלכה פרק ה הערה ת.

ב. בשו"ע א"ח תנו, ב הביא הרמ"א שאם לשו עיסה ביו"ט של פסח ובטעות הפרישו ממנה חלה לפני האפיה (במקום להפריש רק לאחר האפיה), אזי אם יש שם כהן קטן שלא ראה קרי, או גדול שטבל לקריו – יאפו את החלה בשבילו – לפי שמדובר בחלת חו"ל, הנאכלת בזה"ז לכהן שנטהר מטומאה היוצאת מן הגוף. וכתב על זה המגן-אברהם (סק"ח) "נראה לי דאם ראה אה"כ מים חלוקים או עכורים טמא... לכן יאכל תכף אחר הטבילה ולא יטיל מים בינתים...". ואף שניתן היה להסיק על פי דבריו שכל-שכן בנד"ד (שיכול לגעת באיסור דאורייתא) שיש לנהוג כן, וכל שהטיל מים אחר טבילתו לא יכנס להר הבית עד שיטבול שנית. מכל מקום, נראה שאין צורך לחשוש לכך לעיכובא. שהרי מדברי הרמ"א ביו"ד שכב, ה נראה שכדי לאכול חלת ת"ל צריך הערב-שמש, ומזה נראה שהרמ"א לא חשש לחומרת המג"א (והרגיש בזה הפמ"ג באשל-אברהם במקום). ואף בשו"ע הרב (שם סעיף כ) ובמשנה-ברורה (סקכ"א) הביאו את דברי המג"א רק בלשון "יטוב לזהר". ונראה שגם המג"א כתב כך כיון שממילא מדובר על מקרה מאוד לא שכיח, שבו ראוי כבר להחמיר ולטמוך כמה שיותר את הטבילה לאכילת החולה, דבר שלא יוצר בעיה מעשית מיוחדת, מזה שאין כן בנד"ד, שזו תומרה קשה מאוד בדבר השכיח ביותר.

ומכל מקום, ודאי שראוי ועדיף לסמוך את הטבילה לכניסה להר הבית ככל האפשר – הן מטעמו של המג"א (-שמא יראה מים חלוקים), והן מחמת חוסר שימת לב ובקאות בהגדרות טומאת בעל-קרי.

אך אינו חייב בקרבן. אם ראה שלוש ראיות – חייב קרבן, וראה בזה עוד פרטי הלכות – ברמב"ם הלכות מחוסרי בפרה פ"ב.

טהרתו של הזב שונה מטהרת בעל-קרי, כיון שהזב צריך לספור שבעה נקיים, כמפורט ברמב"ם שם פ"ג, ולאחר מכן צריך לטבול וזקא במעיין, וכמו שנאמר "ורחץ בשרו במים חיים וטהר" (ויקרא טו, יג), וכן פסק הרמב"ם – "הזב אין לו טהרה אלא במעיין" (הלכות מקוואות פ"א ה"ה).

אף לאחר שטבל הזב עדיין אסור לו להכנס להר הבית עד למחרת, מכיון שהוא טבל-יום וגם מחוסר-כיפורים מאותה טומאה.

בימינו, היזבה שנאמרה בתורה היא מחלה נדירה, ובפרט אצל אנשים שאינם נגועים בתועבות העריות (ראה אנציקלופדיה הלכתית-רפואית ערך זב). ולכן, כל מי שלא ראה הפרשה יוצאת דופן אינו צריך לחשוש לזיבה, כיון שהולכים אחר הרוב. ויש לצרף לזה גם חוקת טהרה שיש לכל-אחד ומטומאת זול (ועיין עוד עיר-הקדש-והמקדש ח"ד פ"ז אות ב, ספר הר הבית פנ"א ומאמרו של הרב יצחק שילת בתחומין ז עמ' 506 הערה ל').

-
- ג. וכך מוכח מההלכה שהבאנו בהערה הקודמת, שלענין אכילת חלה הזכירו רק שהגורל מכן ט' יטבול לטומאת קרי, ולא הזכירו טומאת זיבה (-שמצריכה טבילה במעיין). אלא ששם מדובר לכל היותר על איסור דרבנן (של אכילת חלת חו"ל בטומאה). ולכן אין מזה הוכחה גמורה לנר"ד.
- ד. וראה במקומות אלו, שהסבירו שהדין "בגדי עם-הארץ מדרס לפרושים" (-משנה חגיגה יח) – דהיינו, שמתמיחסים להם כבגדי זב – אין פירושו שע"ה נחשב כזב לכל דבר, ודאי שלא לענין כניסה להר הבית. וחרי אפילו גויים, שגורו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם, אינם אסורים להכנס להר הבית (-כמ"ש הר"ש בכלים א, ח). וכן לענין אכילת חלת חו"ל בזה"ל לא הוזכר בפוסקים שע"ה נחשב כזב.]

פרק ה – הטהרה בנשים

א. נדה וזבה

מן התורה ישנו הבדל בין נדה לזבה. בראיית הדם הרגילה האשה "נדה", ואילו אשה הרואה דם בימים מסוימים היא "זבה קטנה" או "זבה גדולה" – ויש בזה פרטים רבים, כמבואר בטור יו"ד קפג.

לפי מה שבארנו (בפרק א סעיף ו): אם האשה נדה, הרי מיד כשתטהר מטומאתה ותהיה מותרת לבעלה, תהיה מותרת גם להכנס להר הבית. אבל, אם ראיית הדם האחרונה הפכה את האשה ל"זבה גדולה" – אינה מותרת להכנס תכף אחר הטיבילה, משום שהיא טבולת-יום ומחוסרת-כפורים מאותה טומאה. אשה זו צריכה להמתין עד למחרת, שיעריב שמשוה. לדוגמא: אם טבלה בליל שבת מותר לה להכנס להר הבית רק ממוצאי שבת.

והנה, כיום אין אנו מבחינים בין נדה לזבה. וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"א ה"ג-ד) "ובימי חכמי הגמרא נסתפק הדבר הרבה בראיות הדמים ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זבה. ולפיכך החמירו חכמים בדבר וגזרו שיהיו כל ימי האשה כימי זיבתה... ועוד החמירו בנות ישראל על עצמן... שכל בת ישראל שתראה דם... סופרת לה שבעת ימי נקיים ואפילו ראת בימי נדתה". ואם כן, יתכן שגם לענין כניסת טבול-יום המחוסר-כפורים להר הבית אין אנו יכולים לסמוך על החשבונות כדי להבחין בין נדה לזבה^א, ויש לחשוש שהאשה בראייתה האחרונה זיהתה זבה גדולה, ואינה מותרת להכנס להר הבית אלא למחרת יום טבילתה^ב, וצריך עיון.

א. ואולי יש מקום לדין נוסף; שהנה, מדין תורה רק זבה גדולה סופרת ד' נקיים, אבל זבה קטנה שומרת יום כנגד יום בלבד, ואילו נדה טבולת בסוף השבעה אף אם לא היו נקיים – כמבואר בטור שם. והיה מקום לומר שרק לענין טהרה לבעלה אין אנו סומכים היום על החשבונות, אבל לגבי כניסה להר הבית ניתן לחזור לדין המקורי, ולפי"ז אפשר שחטבול האשה ע"מ להכנס להר הבית אף שעדיין תהיה אסורה לבעלה עד מלאת ה' נקיים. וכמו שפירש ר"ח (בשבת יג תורה בימי, ובראשונים שם) שבזמן הגמרא היו רגילים לטבול שתי טבילות – אחת כשהיא טהורה מדאורייתא, כדי שלא תטמא טהורות, ואחת בסוף ד' נקיים להתירה לבעלה. אבל נראה שלמעשה קשה לומר שיהגו כך גם היום, משום שהדבר עלול להביא לידי מכשול, וכמ"ש הריב"ש (תכה) בשם הרמב"ן שביטלו את הנהגה הזו כדי שלא לגרום לתקלה (כמו שאירע ל"אותו תלמיד" – בגמ' שבת שם). ועיי' עוד בספר הר הבית לגר"ש גורן וציל, פרק ל.

אכן, לגבי הנפק"מ של טבולת-יום עדיין אפשר לומר שגם בזה"ז ניתן להבחין בין נדה לזבה לענין

ב. נבעלת ופולטת ש"ז

כבר נתבאר (בפרק א סעיף ו) שיש ספק בדבר האם נבעלת ופולטת שכבת-זרע הרי הן כבעל-קרי ואסורות בהר הבית או לא, והעלנו שצריך להחמיר בדבר. לכן, אשה שנבעלה או שפלטתה שכבת זרע צריכה לטבול קודם שתכנס להר הבית⁷. לאחר טבילה מטומאה זו, מותרת להכנס להר הבית מיד – כיון שהיא רק טבולת-יום (ואינה מחוסרת-כיפורים).

דין פולטת ש"ז אינו אלא כשפלטתה בתוך 72 שעות מאז התשיש, אבל לאחר מכן שכבת הזרע מסריחה והרי היא כפולטת מים (שו"ע יו"ד קצו, יא).

והנה, למעשה יש בדין זה כמה ספיקות: האם יש לחשוש בכל אשה המשמשת מטתה, ובכל 72 השעות שלאחר מכן, שמא תפלוט? והאם ניתן לפתור בעיה זו ע"י שהאשה תקנח לאחר התשיש – (ברחיצת אותו מקום ובנקיין היטב).

והנה, לדין פולטת ש"ז יש נפקא מינה בהלכות נדה לענין ספירת הו' נקיים – שאין האשה מתחילה לספור עד שתצא מחשש פולטת. ושם חוששים בכל אשה המשמשת שמא תפלוט⁷. וכן מבואר שם שאמנם מעיקר הדין מועיל הקינוח להוציא

זה – שאם על פי חשבונה אין היא זבה גדולה, לא תצטרך לחכות להעריב שמש לאחר טבילתה – שבוה לא שייך המכשול הנ"ל. אך למעשה הדבר קשה כיון שבפועל אין הנשים נהוגות בחשבונות אלו כלל, ועוד; שבאופן החישוב של ימי נדה וימי זבה נחלקן הראשונים, במבואר בבי"ד קפג. ב. אכן, פעמים רבות אין לדבר זה משמעות מעשית באשה נשואה, משום שבד"ב לאחר הטבילה האשה משמשת עם בעלה, ואז ממילא עליה לטבול שנית לפני הבניסה להר הבית, מחמת טומאת משמשת ופולטת ש"ז. אך כלה העומדת להנשא צריכה לשים לב, שאם נרצונה להכנס להר הבית לאחר הטבילה קודם תופתה, מותרת בכך רק אם העריב שמשה (בגן), אם טובלת לבילי שכת והתופה ביום ראשון, יכולה להכנס להר הבית ממוצאי שבת. ויש להעיר, שבכלה יש יותר מקום להחמיר ולחוש שהיא זבה גדולה, כי אפילו אם רק פעם אחת בחייה היתה זבה, הרי עדיין לא נטהרה מטומאה זו עד עתה.

ג. להגדרת הטומאה של משמשת ופולטת ראה הלכות אבות וזטומאה פ"ה ה"ט והלאה. וכיון שהפולטת ש"ז נטמאת אף אם לא יצאה הש"ז להניח, כמבואר שם בהלכה י"א, ברור שאין זה מועיל אם לאחר התשיש תשים האשה באותו מקום דבר שימנע מהש"ז לצאת.

ד. למעשה, לדעת הרמ"א, אין האשה מתחילה לספור ז' נקיים עד שיעברו חמשה ימים מתחילת ראייתה (היום השישי יהיה הראשון לז' נקיים). הלכה זו נובעת מכך שאם, למשל, שמשה מטתה במוצאי שבת ולמחרת בבוקר ראתה דם, הרי אם תפלוט ש"ז בתחילת ליל יום רביעי – קודם שיעברו 72 שעות מהתשיש – לא יעלה לה יום זה לז' נקיים. ולכן אמרו שתחילת לספור רק ביום החמישי. וכיון שחששו גם לטעויות במקרה ששמשה בין-השמשות, לכן קבעו שתחילת למנות ז' נקיים רק ביום השישי לראייתה. כמבואר בטור, שו"ע ורמ"א יו"ד קצו, יא.

אך כיון שחששות אלו נוגעים דוקא לספירת ז' נקיים (שזה תלוי בימים שלמים), מסתבר שאין הם שייכים לנידון שלנו, ולכן מיד כשעברו 72 שעות יכולה האשה לטבול ולהכנס להר הבית (ויש

מחשש פולטת, אך למעשה פסק הרמ"א להחמיר ולא לסמוך על הקינוח, מחשש שאין אנו בקיאים בקינוח, וכן משום שממילא נהגו להחמיר ולא להתחיל לספור ז' נקיים עד לשיעור זמן שהאשה יכולה לפלוט אפילו אם בפועל לא שמשה מטתה^ה – ראה בשו"ע שם סעיפים יא, יג. אמנם, גם הפוסקים ברמ"א מתירים לסמוך על הקינוח במקרים מיוחדים, וכן בדיעבד אם סמכה האשה על הקינוח נראה שהדבר מותר (ראה בשעורי שבט הלוי עמ' דש). ובין הנוהגים כשו"ע יש שסומכים על הקינוח אף לכתחילה (ראה בספר טהרת-הבית ח"ב עמ' תלג שהאריך בדין זה).

אמנם, לענין בניסה להר הבית יש מקום לומר שאין צורך להחמיר כ"כ. משום שאם מצאנו שהחמירו באיסור נדה לבעלה שהוא בחשש כרת, אין ללמוד מזה לבניסה להר הבית, שהיא בלאו. ועוד; שהרי עצם איסור הכניסה להר הבית לפולטת אינו ברור. ועוד, שבהלכות נדה בהן נהגו להחמיר, הרי המנהג מחייב, אבל בהר הבית שאין מנהג להחמיר, אולי ניתן להקל.

על כן, יתכן שאפשר להקל בזה, שגם מי שאינו סומך על קינוח בהלכות נדה, יוכל לסמוך עליו לענין הר הבית. ולכן אם לאחר התשמיש האשה תקנת ותרחק, שוב אין לחשוש שתפלוט אח"כ, ותוכל לטבול ולהכנס להר הבית מיד.

אמנם, אע"פ שהקינוח מועיל מעיקר הדין, יש שהחמירו שבזמן שבו האשה יכולה להתעבר (כגון, סמוך לטבילתה) לא תקנה לאחר התשמיש, משום השחתת הזרע^ו. כמובן, חשש זה שייך גם בענינו.

ג. יולדת

היולדת, לאחר שבועיים מלידתה ביולדת נקבה, או שבוע ביולדת זכר, אם פסקה לראות דם, יכולה להטהר לבעלה על-ידי ספירת שבועה נקיים^ה וטבילה, כמפורט

להוסיף, שבשארמרו שתמתן חמשה ימים עד שתחל לספור ז' נקיים, אין בזה חומרא יתירה מבחינה מעשית, כיון ש"רוב הנשים נמשכים ימי ראייתן ה' או ו' ימים ואינן צריכות לדין זה, דבלאו הכי אינן מתחילות לספור קודם לזמן זה" – כלשון הבית-יוסף (שם). ואם כן, אפשר שבנד"ד, שיש לדבר זה השלכה מעשית גדולה – אין צריך להחמיר בזה.

ה. וראה בש"ך שם סקב"ה שהעיר על הרמ"א, והביא מציאות רחוקה שבה קיים רק החשש שאין אנו בקיאים בקינוח, וכתב שגם או יש להחמיר ולא לסמוך על הקינוח.

ו. אכן יש להעיר שאפשר לומר להפך; שצריך יותר להחמיר בנד"ד שהוא נוגע בספק איסור דאורייתא, מאשר בהלכות נדה שבהם דהחשש הוא שמא סתרה ז' נקיים, ושמירת ז' נקיים בה"ז היא תקנת חכמים.

ז. ראה מג"א תרו סק"ת, שו"ת רע"א עא, עב, שיעורי שבט הלוי עמ' שג, טהרת-הבית שם, ואוצר הפוסקים סימן כג ט"ק ז' אות ט.

ח. ספירת הז' נקיים יכולה להיות גם בתוך השבוע או השבועיים.

בש"ע יו"ד קצד, א. לאחר טבילה זו מותר לה להכנס להר הבית ואינה צריכה להמתין ליום הארבעים או השמונים (-כפי שבארנו בפרק א סעיף ו). אבל נראה שמכל מקום צריכה להמתין למחרת, דהיינו, שאם טבלה בליל שבת מותרת רק ממוצאי שבת^ט.

ד. חשש ביום הוסת

זמן ה"הוסת" הוא הזמן שבו קיים, ע"פ אומדן חכמים, חשש גדול שהאשה תראה דם. סוגי הוסתות רבים, למשל: אשה הרואה דם בהפרשים קבועים של 25 יום, הרי ביום ה-25 לראייתה האחרונה הוא זמן וסתה. או, אשה שרגילה להרגיש כאבים מסוימים לפני שרואה דם, כשתחזור הרגשה זו זהו זמן וסתה. גם לאשה שאין וסת קבוע, ישנם זמנים הנחשבים "עונת הוסת" שלה. ויש בנושא זה פרטים רבים מאוד, המבוארים בש"ע יו"ד קפט.

סמוך לזמן הוסת אסור לאשה לשמש עם בעלה, וכנוי שדרשו בגמרא (נדה סג): "והזרתם את בני ישראל מטומאתם" - "...אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן". להלכה - דין זה הוא מדרבנן, והוא מבואר בש"ע יו"ד קפד (וש"ך סק"ה). כמו כן, כשעבר זמן הוסת האשה צריכה לבדוק, ואם לא בדקה - לפעמים אסורה לבעלה, כמבואר ביו"ד קפד, ט. ו- קפט, ד.

ולענייננו יש להסתפק: האם בזמנים אלו, בהם אסורה האשה לשמש עם בעלה, אסורה גם להכנס להר הבית. וכן, האם כשעברה עונת הוסת צריכה לבדוק עצמה לפני שתכנס להר הבית.

והנה, במשנה, בגמרא וברמב"ם הוזכר דין וסתות לגני אשה ה"עוסקת בטהרות", רק בקשר לדין האם מטמאים את הטהרות שעסקה בהם. אך לא הוזכר שיש איסור לאשה לעסוק בטהרות בזמנים אלו. אדרבא, בפשוט נראה מן המשניות שאין איסור כזה, ומותר לאשה לעסוק בטהרות, ואף בתרומה, סמוך לוסתה^י. ועל פי זה נראה שמותר לה גם להכנס להר הבית בזמנים אלו, כל עוד לא ראתה דם. וזה

ט. ניח שיש לחוש לשני דברים: א. שמא היא יולדת בזוב (-ראה בנזיר ובי"ד קצד) ודינה כזבה גדולה שצריכה להמתין להערב שמש. ו-ב. אע"פ שלומדים מהפסוק שיולדת מותרת להכנס להר הבית, למרות שהיא טבולת-יום-ארוך ומחוסרת-כיפורים, אין זה ברור שגם בהיותה טבולת-יום רגילה חותרה בכך - עיין בבירורי הלכה, פרק ד סעיף ו.

י. במשנה נדה דף ב. נאמר "כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה... כיצד דיה שעתה? היתה יושבת במטה ועסקה בטהרות ופרשה וראתה, היא טמאה וכן טהרות". כלומר, אם אשה עסקה בטהרות ואח"כ ראתה דם בזמן וסתה הקבוע - אין חוששים שמא היתה טמאה עוד קודם, בעת שעסקה בטהרות. וכן במשנה בדף סג: נאמר "היתה למודה להיות רואה בתחילת הוסתה, כל הטהרות שעשתה בתוך

משום שהגזירה של פרישה סמוך לוסת נאמרה רק לענין איסור נדה לבעלה ולא לדברים אחרים^א אמנם ראה במילואים (בסוף הספר) שהשארנו דבר זה בצריך-עיון.

הוסתות טמאות... כלומר, בוסת התלויה בהרגשה גופנית, כשהאשה רגילה לראות דם בתחילת ההרגשה, אם עסקה בטהרות בזמן ההרגשה ואת"כ ראתה דם – מטמאים למפרע את הטהרות. ומכל זה משמע שאין איסור לאשה לעסוק בטהרות בזמן וסתה. ומשמע שזה בין בחולק טהורים ובין בתרומה, שהרי לא הזכיר שיש חילוק בין סוגי "טהרות".

ומה שנאמר בסיפא של המשנה (ברף סג) – "היתה למודה לראות עם הנץ החמה אינה אסורה אלא עם הנץ החמה..." – הכוונה לאיסור תשמיש, ולא שאסורה לעסוק בטהרות. וכן מבואר בבביתא שבגמרא ובמפרשי המשנה שהכוונה לאיסור תשמיש.

ושם בגמרא נאמר שרבא פסק כר' יהודה שאסורה רק באותה העונה שאמורה לראות בה, ועוד אמר רבא על הדין "שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן", "וכמה? אמר רבא, עונה". ושאלו בגמ' "ותרתי למה ליי?" – "צריכא, דאי אשמעינן הא, הוא-אמינא הני מילי לטהרות אבל לבעלה לא, קמ"ל". וגם את דברי הגמרא יש לפרש: "הני מילי לטהרות" – לענין טומאה למפרע כל אותה עונה, "אבל לבעלה לא" – לענין איסור תשמיש באותה עונה. "קמ"ל" – שגם בטהרות מטמאים למפרע כל אותה עונה, וגם לבעלה אסורה בתשמיש כל אותה עונה (וכ"כ ב"אבן לשם בדביר", על ספר הראב"ן ריש הלכות נדה). ובמשנה-אחרונה (לנדה ט, ט) וכן בחזון-יחזקאל (לתוספתא נדה פ"ט) הפליגו עוד, ופירשו את סיום הגמרא: "קמ"ל" – שרק לבעלה נאמרה עונה ולא לטהרות. ופירוש זה דחוק, אלא שהוצרכו לכך משום שהרמב"ם לא הביא כלל את הזמן של עונה לענין טומאת הטהרות למפרע, עיי"ש ואכמ"ל.

יא. הנה, בהלכות נדה איסורים תשמיש סמוך לוסת, אבל מתירים חיבוק ונישוק (מעיקר הדין) – כמו שפסק השו"ע קפד, ב. וזוהו נאמרו כמה הסברים: א. דין הפרישה הוא רק בתשמיש כי יש לחשוש שהתשמיש עצמו יגרום לראיית דם (כ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"א קסג, הבי"ח קפד אות י, החת"ס בשו"ת יו"ר קע ושו"ע הרב קפד סק"ו). וגוף הסברא החכמה כבר בבדק הבית לראייה (בית הנשים תחילת שער שני) ובמאירי לשבעות יז. ב. בתשמיש יש בעיה מיוחדת, שאם תפרוס נדה באמצע תשמיש יש דינים מיוחדים לגבי הפרישה, כמבואר בשו"ע קפה, ד (החת"ס שם בשם רבו ר"ג אדלר). ג. דין פרישה סמוך לוסת הוא מדרבנן והם גזרו רק בתשמיש ולא בשאר קריבות – או משום ששאר קריבות אסורות רק מדרבנן, או משום שאיסורן הוא בלאו ואילו איסור תשמיש הוא בכרת (ראה בב"י קפד, ב. ודין קריבה לעריות אם הוא דאורייתא או דרבנן שנוי במחלוקת הפוסקים, ראה בש"ך קצה סק"ה). וראה סיכום הענין בהרחבה בטהרת-הבית ח"א עמ' ס.

והנה, לפי שני ההסברים הראשונים נראה שמוותרת גם להכנס לחדר הבית. אך להסבר השלישי – אם נאמר שהחילוק הוא בין איסורי נדה דאורייתא לדרבנן – לכאורה יש לאסור כניסה לחדר הבית משום שזה דאורייתא. אולם יותר נראה שכולם מודים שעיקר דין פרישה נאמר לענין איסורי אשה לבעלה – מפני הבעיה המיוחדת שיש בתשמיש (משני ההסברים הראשונים), וזוהו נכנסים לחילוקים שונים (שאגב התשמיש היה ראוי לאסור גם שאר קריבות). אבל לדברים אחרים, כמו טהרות או ביאת מקדש, לא נאמר דין זה כלל. ועל פי זה נוכל לומר עוד, שאפילו לדעת תרומת-הדשן (סימן ר"ן) – שאוסר חיבוק ונישוק סמוך לוסת, אין לאסור עיסוק בטהרות וכדו' (וכמו שבארנו בהערה הקודמת), משום שטעמו הוא שאין לנו לחלק מעצמנו בין כרת ללאו אם לא נאמר חילוק זה בפירוש, וטעם זה נכון רק משום שבגמרא נאמר בסתם "שיפרשו מנשותיהם", אבל לטהרות – ארבה, אין לנו לדמות מדעתנו ולומר שיש דין פרישה אם לא מצאנו כך בפירוש.

אכן, הבדיקות שצריכה האשה לעשות בזמן הוסת בכזי שלאחר מכן תהיה מותרת לבעלה (כמבואר בהלכות נדה, שו"ע קפד, ט. קפט, ד) – מסתבר שיש להקפיד בהן גם לענין הכניסה להר הבית. שהרי לגבי בדיקות חמורה הכניסה להר הבית מלבעלה, כפי שנבאר בסעיף הבא.

ה. בדיקות קודם העליה

בפרק ראשון בנדה (משנה ב. וגמ' ד.: משנה יא. וגמ' יא:) מבואר שחכמים תקנו לאשה העוסקת בטהרות שתבדוק עצמה בכל יום שחרית וערבית, וכן שתבדוק עצמה כל פעם לפני ואחרי תשיש. וכל זה בין אם יש לה וסת קבוע ובין אם אין לה וסת קבוע². ועוד אמרו שכל אוכלת תרומה תבדוק עצמה קודם שאוכלת בתרומה.

ויש לדון האם אשה הרוצה להכנס להר הבית חייבת בגלל הבדיקות הללו או בחלקן. ונראה שבבדיקות הקבועות בשחרית וערבית ולפני ואחרי תשיש אין היא חייבת, משום שכניסה להר הבית אינה כעיסוק בטהרות, משני טעמים: א. כיון שכנראה עיקר תקנת הבדיקה היא בכדי שלא יוולד ספק בטהרות שעסקה בהן קודם לכן, וזה לא שייך בכניסה להר הבית³. ב. הבדיקות נתקנו רק באשה הרגילה לעסוק

גם הרד"ג דב ליאור שליט"א כתב לנו שלכאורה ניתן להוכיח שביום הוסת מותרת להכנס להר הבית, מדברי השו"ע, שפסק באהע"ז (ב, א) שחיובק ונישוק בעריות הוא דאורייתא, ואילו בסמך לעונת הוסת סתם השרע שמוחר היבוק ונישוק. וא"כ מותרת להכנס להר הבית אף שזה דאורייתא (-אך אין ללמוד מזה לכניסה לעזרה, שהיא בחיוב כרח). ועוד כתב: "וכן נראה להוכיח מהר"ן המובא ביר"ד שע, שלדעת הרמ"א מותר לכוון להכנס לבית שיש בו גוסס, וגם המחבר שאוסר נראה שזה דין מיוחד בבקו, שאע"פ שאין בו טומאה יש בו חילול, אבל בנידון שלנו לא חייבת לחשוש שמא תראה דם". מאידך, העיר חכם אחר, שלכאורה יש לומר קל-חומר; שאם חז"ל הצריכו בדיקה לאחר תשיש לפני שתעסוק בטהרות, כמו שנבאר לקמן בסעיף הבא, כל שכן שנאסור עליה לעסוק בטהרות בעונת הוסת - שהרי מצוי יותר שתראה דם בזמן וסתה מאשר מחמת תשיש, עד כאן דבריו. ואינם נראים, כיון שיש לחלק בין הנושאים, שמעולם לא מצאנו שחכמים אסרו עליה לעסוק בטהרות שמא תראה, אלא רק הצריכו להרבות בבדיקות, שממילא כל המרבה בהן משובחת.

יב. ולגבי הבדיקות לפני ואחרי תשיש לאשה שאינה עוסקת בטהרות - ראה בשו"ע יו"ד קפו ובג"כ שם.

יג. חילוק זה אינו פשוט, כי אמנם לגבי הבדיקות בשחרית וערבית נאמר בגמ' (ד:) - "חכמים תקנו לזן לבנות ישראל שיהיו בודקות עצמן שחרית וערבית. שחרית להכשיר טהרות של לילה וערבית להכשיר טהרות של יום" - ומזה נראה שהבדיקות נתקנו כדי לזודא שהטהרות שעסקה בהן קודם אינן טמאות. וכן נראה ממש" הבית-יוסף ביר"ד קצא (בביאור דעת ר"ח) להסביר מדוע בבדיקות החמירו בטהרות יותר מאשר לבעלה - "שאני התם משום דגזירת מעת-לעת לא שייכא אלא

בטהרות¹¹, כמו במציאות שהיתה אז, שהיו אוכלים חולין בטהרה וכדו'. אבל אשה שאינה רגילה לעסוק בטהרות ובאה כעת לעסוק בהן, אינה חייבת את הבדיקות בשחרית וערבית ולפני ואחרי תשמיש, ודי לה אם תברוק עצמה עכשיו¹². וכיון שהכניסה להר הבית אינה דבר יום-יומי, אין זה כרגילה לעסוק בטהרות¹³.

בטהרות (-שמשמאים למפרע הטהרות שעסקה בהן כל מעל"ע, כמבואר במשנה ב.), מפני כך הצריכו בדיקה להם... (והביאו רבנו הפרישה בסימן קצ סקמ"ה הדרברי חמורות על הרא"ש בנדה פ"ט סק"א, ועיין סדי"ט קצא סקי"ב וחזו"א י"ד סימן צג, וסימן צו, א). ואם בן נראה שהנכנסת להר הבית אינה צריכה בדיקות אלו, כי בכניסה להר הבית אין נפק"מ למפרע.

אבל לגבי הבדיקות שלפני ואחרי תשמיש - שמבואר בגמ' (יא): שתקנו בדיקה לאתר תשמיש לטהרות ומתוך כך הצריכו גם בדיקה לבעלה קודם תשמיש - הרי בפשוט נראה שהבדיקה לאתר תשמיש אינה כדי להכשיר טהרות שעסקה בהן אלא משום החשש שמא ראוהו מזמת תשמיש (כמ"ש רש"י שם) והיא טמאה מבאן ולהבא. וכן הוכיח ר' עקיבא איגר (בשו"ת סימן סב), שבדיקה זו היא בשביל העתיד, עיי"ש. ואם בן יש מקום לומר שגם הנכנסת להר הבית צריכה בדיקות אלו שלפני ואחרי תשמיש. אמנם, בחידושי הרא"ה לנדה יא: (-לאחר הראשונים תלמיד הרמב"ן) כתב שגם בדיקה זו היא משום הטהרות שלמפרע (-וראה מה שביאר שם הרב המר"ל), וכן נראה קצת מדברי הב"י הנ"ל (שנתן טעם אחר לכל הבדיקות שהחמירו בהן לטהרות), אך קצת קשה להתליט כך כנגד הוכחת הרעק"א. ומי"מ עדיין אפשר לומר שכיון שהבדיקות בשחרית וערבית ולפני ואחרי תשמיש הוזכרו יחד, ולא מצאנו שתקנו רק חלק מהן, על בן להר הבית, שמסתבר שאין צריכה לברוק שחרית וערבית, אין צריכה גם לברוק לפני ואחרי תשמיש. רצ"ע.

ובאמת, לולי הטעם השני, שהכאנו בהמשך, היה קשה להקל בדבר.

יד. במ"ש הרמב"ן בחידושי לנדה יא - זיהבל משום חומר הטהרות, שרגילה לעסוק בהן... ואע"פ שאין דעתה לעסוק בטהרות עכשיו, מאחר שהורגלה לעסוק בהן... עיי"ש. וראה בערוך-השלחן י"ד קפו, א. סו. כיון שגם כשתקנו שתברוק בזמנים מסוימים, אין הכוונה שאם לא בדקה באותה שעה הפסידה ושוב לא תועיל לה הבדיקה של עכשיו. שהרי מוכח מהמשנה שאפילו אשה שפשעה ולא בדקה ימים הרבה (-ראת רש"י במשנה ב. ובגמ' ד:), קנסה רק שתטמא למפרע טהרות שעסקה בהן כל מעל"ע אם עכשיו מצאה טמאה, אבל לא אמרו שלא תועיל לה הבדיקה של עכשיו אם מצאה טהרה. ואין לומר שזה רק בבדיקות של שחרית וערבית, אבל הבדיקה שלאחר תשמיש אם לא בדקה באותה שעה שוב לא תועיל לה בדיקה, שהרי הצריכה לברוק דוקא בסמוך לתשמיש (-כמ"ש הרמב"ן בדף יא), ואח"כ יש לחשוש שמא ראתה דם ואבד - זה אינו, כי ניתן להוכיח מסתימת המשנה שאפילו אם עברו כמה ימים מהבדיקה האחרונה, ואפילו אם שמשה בינתיים, אין אומרים שהבדיקה של עכשיו לא תועיל לה. שהרי המשנה מדברת על אשה שלא בוקה ימים הרבה שאח"כ מטמאים למפרע טהרות שעסקה בהן כל מעל"ע, ולא חלקה המשנה כלל בין שמשה ללא שמשה (-ועיין בתוס' רף ג. ד"ה מרגשת). לכן צריך לומר שכל הבדיקות שהצריכו לעוסקת בטהרות זן רק לבחתילה, אבל בדיעבד אם לא בדקה, תברוק כעת וזידי. וכיון שכן, מי שאינה עוסקת בטהרות בקביעות ובאה כעת לעסוק - תועיל לה הבדיקה שתברוק עכשיו.

טז. ונראה שאפילו אשה שרוצה לעלות להר הבית יום-יום אינה נקראת "עוסקת בטהרות", כי אין זה כמו עיסוק במאכלים וכדו' שהוא רבר יום-יומי מטבעו.

יז. ועוד סניף להקל ברבר ניתן לומר ע"פ מ"ש בערוך-השלחן (קפו, טו) - שגם לדעת הרמב"ם שמחמיר

אך מכל מקום נראה שקודם הכניסה להר הבית צריכה לבדוק עצמה – או משום שכעת היא כאשה הבאה לעסוק בטהרות¹⁷, או משום שהיא כאוכלת תרומה¹⁸. וגם אם יש ספק בדבר זה, הרי כיון שאמרו חכמים שאשה הזמרה בבדיקות משובחת¹⁹ (משנה נדה יג.) – ודאי ראוי שתבדוק עצמה בסמוך לכניסה להר הבית, כדין האוכלת בתרומה.

ו. מקור מקומו טמא

בגמרא נדה (טז. מא:) מבואר שיש מקרים שבהם אף על פי שאין האשה טמאה שבעה משום רואה דם נדה, ואינה אסורה לבעלה, מכל מקום הדרם היוצא ממנה הוא עצמו טמא, וזאת משום ש"מקור מקומו טמא", דהיינו, הרחם עצמו והדם שבו טמאים. לכן, למשל, אשה היולדת בניתוח קיסרי, ויחד עם הולד יצא דם מן הדופן "הרי אותו הדם אב מאבות הטומאות כדם הנדה והאשה טהורה עד שיצא ממנה דם דרך הרחם. וכן מקור (-רחם) שהזיע כשתי טיפי מרגליות (-כמו דם לבן וצלול) האשה טמאה טומאת ערב (-שהרי נגעה באב-הטונואה), אבל אינה נדה עד שתראה אחד מחמשה דמים המטמאים באשה" (רמנ"ם הלכות מטמאי משכב ומושב פ"א ה"ט-י').

ויש להסתפק האם במקרים אלה, כשהאשה טמאה מפני שיצא ממנה דם טמא, אסורה גם להכנס להר הבית כמו נדה, או שדינה ככל הנוגע באב-הטומאה, שמותר

בבדיקות של אשה לבעלה, אך להחמיר בזה כיום. משום שזמנינו אינו דומה לזמן המשנה שאז לא שמרו ז' נקיים על כל סיפת דם. ואפילו לזמן הרמב"ם אין זמנינו דומה, כי אנו גם ממתנים תמשה ימים לפני ז' נקיים, עיי"ש. וא"כ נוכל לומר כך גם כנ"ד. אלא שסברת ערוה"ש אינה מובנת כ"כ. ומסתבר שאשה הבאה לעסוק בטהרות באקראי צריכה בדיקה קודם לכן (-בפרט אם שמשעה). ואע"פ שבמשנה הזכרה בדיקה רק סמוך לאכילת תרומה, אין לדייק מזה שלפני עיסוק בטהרות א"צ בדיקה, כי המשנה באה לומר שהאוכלות תרומה אע"פ שבודקות עצמן בכל יום שחרית וערבית וכן לפני ואחרי תשמיש, עוד צריכות בדיקה לפני האכילה, ופשוט.

אכן, אם נדמה את הנכנסת להר הבית לבאה לעסוק בטהרות, ולא לאוכלת תרומה, נראה שיהיה די לה בכך שתבדוק עצמה בתחילת היום וא"צ ממש בסמוך לכניסה, וראה בהערה הבאה. יט. אלא שאפשר לחלק בין אכילת תרומה לכניסה להר הבית, ולומר שתקנו בדיקה רק לאכילת תרומה שהיא "קדשי הגבול" והזהנות איכולות תדיר, ולא לביאת-מקדש. או שנחלק בין אכילת תרומה בטומאה שהיא בחיוב מיתה ביד"ש, לבין כניסה להר הבית שהיא בלאו גרידא (-ונפק"מ בין החלוקים לענין כניסה לערוה). ועיי' בפירושו משנה-אחרונה לנדה א, ז ואבמ"ל. ואמר לנו הרב דב ליאור שליט"א שלדעתו כניסה להר הבית דומה לאכילת תרומה, ולכן צריכה לבדוק סמוך לכניסה ואין די בזה שתבדוק בתחילת אותו יום.

כ. ואע"פ שכתבו האחרונים שאין לאשה להזכרות בבדיקות יתר על זממה (-ראה למשל בשיעורי שבט הלוי עמ' יג סק"א), זה נאמר, כמובן, רק לגבי אשה לבעלה ולא לענין טהרות.

להכנס להר הבית. והמנחת-חינוך (מצוה קפא) כתב בפשטות להקל בדבר, משום שטומאת האשה במקרים אלה היא רק כאדם שנגע באב-הטומאה, ונראים דבריו. וראה בבירורי הלכה פרק ב.

ואם היינו מתמירים בדבר זה יהיו לכך השלכות מעשיות רבות. שהרי בידינו נדה מבואר בשו"ע סימן קצ, שבהרבה מקרים אנו מקילים בענין כתמים משום שמן התורה אין האשה נטמאת אלא אם הרגישה ביציאת הדם ממנה. אך לעניננו, הרי כיון ש"מקור מקומו טמא", א"כ גם כשלא הרגישה האשה ביציאת הדם, הדם הוא אב-הטומאה והאשה טמאה לענין טהרות^{כא}, ואולי אסורה גם להכנס להר הבית עד שתטבול. וכן, אפילו אם יצא ממנה מראה שצבעו טהור, גם אז לכאורה אסורה להכנס להר הבית עד שתטבול^{כב}!

במובן, גם אם נחמיר ונצריך טבילה במקרים אלו, תהיה האשה מותרת להכנס להר הבית מיד לאחור הטבילה, ככל טבול-יום רגיל.

ז. סיכום הטהרה לנשים

לסיכום הדיון בטהרה לנשים, ולא בהלכה למעשה, עלו בידינו הדינים הבאים:

א. אשה הטמאה בטומאת נדה, זבה או יולדת – אסורה להכנס להר הבית מן התורה.

ב. אשה הטובלת לטומאת נדה (דאורייתא) – מותרת להכנס להר הבית מיד. אבל הטובלת לטומאת "זבה גדולה" – אסורה להכנס להר הבית עד למחרת, כיון שהיא טבולת-יום וגם מחוסרת-כיפורים מאותה טומאה. ויולדת, כשנטהרה לבעלה מותרת להכנס להר הבית, אע"פ שעדיין לא עברו ארבעים או שמונים יום (מן הלידה, והיא טבולת-יום ארוך וגם מחוסרת-כיפויים), אך מ"מ צריכה הערב-שמש (-כמו זבה).

ג. אשה הנבעלת או הפולטת שכבת זרע – לא התפרש האם אסורה להכנס להר הבית, ולהלכה צריך להחמיר בזה.

מלבד זה, דנו בכמה שאלות:

א. האם ניתן בזמן הזה לחשב ימי נדה וימי זיבה, לענין זה שמי שאינה זבה גדולה

כא. עיי' במנ"ח שם, וראה עוד בשו"ת רע"א סב.

כב. פרטי דין זה תלויים בהבנת דברי הרמב"ם הקשים, שם הלכות ח-י, שהתחבטו האחרונים בפירושו (-ראה במפתח שבמהדורת פרנקל), ודין הרואה דם ירוק וכדו' או דם מכה, יהיה תלוי בפירושים השונים בדת הרמב"ם ואכמ"ל.

- לא תהיה צריכה הערב-שמש - ונראה להחמיר בזה, ולכן תמיד צריכה הערב-שמש לאחר הטבילה מנדתה.
- ב. הסתפקנו האם לענין כניסה להר הבית ניתן לסמוך על הקינוח לאחר התשמיש (בזמנים מסוימים) בכדי לצאת מחשש פולטת שכבת זרע (-גם לרוב הדעות שאין סומכים על זה בהלכות נדה).
- ג. האם סמוך לוסתה, כשהאשה אסורה לשמש עם בעלה, אסורה גם להכנס להר הבית - ונשארנו בצריך-עיון.
- ד. האם הנכנסת להר הבית צריכה לבדוק עצמה בכל יום שחרית וערבית וכן כל פעם לפני ואחרי תשמיש - וצדדנו שאינה חייבת בבדיקות אלו, אבל מ"מ נראה שצריכה לבדוק עצמה בסמוך לכניסה להר הבית.
- ה. הסתפקנו במקרים שיצא מן האשה דם באופן שאינה טמאה בטומאת נדה אך הדם הוא אב-הטומאה - האם אסורה או להכנס להר הבית עד שתטבול. והבאנו שהמנחת-חינוך מתיר, ונראים דבריו.
- והנה, לפי זה יוצא שאשה נשואה תוכל להכנס להר הבית אם תקפיד על הכללים הבאים (-אף מבלי לסמוך על קינוח):
- א. בכל מקרה שתראה דם או כתם ותאסר לבעלה - תאסר להכנס להר הבית.
- ב. כשנטהרה לבעלה, בספירת ז' נקיים וטבילה כדין - מותרת להכנס להר הבית החל מיום המחרת. למשל: אם טבלה בליל שבת, מותרת להכנס להר הבית רק מצאת-הכוכבים במוצאי שבת. אך כל זה רק בתנאי שעדיין לא שמשה עם בעלה!
- ג. כששמשה האשה עם בעלה - חזרה ונאסרה להכנס להר הבית. ובכדי להטהר מחדש - תמתין 72 שעות שלמות לאחר התשמיש ואז תטבול שנית. בטבילה זו תנהג כבטבילה רגילה, אך לא תברך עֲשָׂה. מיד לאחר טבילה זו מותרת להכנס להר הבית.
- ד. סמוך לכניסה להר הבית - תבדוק האשה את עצמה יפה יפה (-כמו בבדיקה שלקראת הפסק טהרה).
- ה. בכל הזמנים המוגדרים "סמוך לוסת", בהם אסור לאשה לשמש עם בעלה (- יום הוסת הקבוע, יום החודש, הפלגה, עונה בינונית - כמבואר בפירוט בהלכות נדה) - לא תכנס להר הבית.
- ו. ספירת ז' נקיים, והכנות לטבילה והטבילה באופן שהאשה רגילה לעשות בכדי להטהר לבעלה - מועילים לענין הכניסה להר הבית. ע"פ התנאים הקודמים. לכן אין צורך לבאר דינים אלו במיוחד.
- ז. ברור, שלאחר כל זה מותרת להכנס רק עד למקום החיל, וכן צריכה להקפיד על דיני מורא מקדש - ככל הנכנסים בזמן הזה.

כמו כן, קטנה שעדיין לא ראתה דם מעולם – יכולה להכנס להר הבית ללא טבילה^{כג}.

ולגבי טהרת פנויות – למעשה יש בזה ב ניות קשות, אשר אין כאן המקום לפרט^{כד}. על כן, התייחסנו כאן רק לנשים נשואות, היודעות את דיני טהרת המשפחה ומקיימות אותם לפרטיהם – שאם יקפידו, לל הכללים דלעיל יהיו מותרות להכנס להר הבית.

אמנם, כפי שהדגשנו, כל זה לא כתבנו כהלכה למעשה. וכן לא הבאנו בספר זה הלכות לנשים בצורה של הלכות פסוקות כפי שכתבנו לגברים. וזאת משום שטהרת הגברים פשוטה יחסית לטהרת הנשים, שבה קיים חשש גדול לתקלות אפשריות – כיון שהנשים תהיינה צריכות להתרגל ולהקפיד בעוד פרטים נוספים, מעבר להלכות שהורגלו בהן עד עתה (כמו הערב-שמש והמתנת 72 שעות), וצריך זהירות יתירה שלא יגרם שום מכשול בדבר (וגם אשה שודאי תשמור על כל ההלכות, יש חשש שאם תעלה להר הבית יעלו בעקבותיה נשים אחרות שלא כדין).

ובמיוחד תהיה בעיה קשה אם נאמר להחמיר בדיני כתמים, כמו שכתבנו בסעיף ה, שבזה יש פרטים שכלל לא נוהגים בהם! למשל, הדין (שהוזכר בסעיף הקודם) של "מקור שהזיע בשתי טיפי מרגליות..." יוצר בעיה המורה ביותר בכל מיני הפרשות היוצאות מגוף האשה, אע"פ שאינן כתמי דם!!

משום כך, נראה שלעת-עתה, כל עוד הטהרה אינה חוזרה דיה בציבור, יעלו להר הבית רק הגברים, ואילו הנשים תחזקנה את ידיהם מבחוץ, עד שתרבה הרעת ואף הן יעלו להר בטהרה (מפי הרה"ג דב ליאור שליט"א).

ח. הערה כללית על הצורך בזהירות

כאן המקום להזכיר את הומרת הכניסה שלא כדין להר הבית והזהירות המרובה המתחייבת מכך, וכמו שנאמר בתוספתא (שבועות א, ב) "היה ר' שמעון אומר, קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה. שכל עבירות שבתורה מתכפרות

כג. אמנם, תינוקת, אפילו בת יום אחד, נחשבת טמאה כנדה אם ראתה דם, כמבואר בנדה (לב.). אבל מן הגמרא (שם) עולה שהמקרים בהם קטנה רואה דם הם מיעוטא, ורק ר' מאיר שחושש למיעוטא מחמיר בהם (וראה שם בתוס' ד"ה ר' מאיר, שגם לדעת ר' מאיר יש רובא וחזקה להיתור). וכן שמענו מרופאים מומחים יראי שמים, שגם בימינו מצויה וידועה תופעה זו – שתינוקת בימיה הראשונים רואה דם (בכמות קטנה). אבל זהו מיעוט בלבד.

כד. ראה שו"ת ריב"ש תכה, שדי-חמד מערכת יוד"כ א, ה, ספר הר הבית עמ' תלת וטהרת הבית ח"א עמ' לד.

בשעיר אחד, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בל"ב שעירין. כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בכל חודש וחודש. שנאמר "לכן חי אני נאום ה' אלהים אם לא יען את מקדשי טמאת..." – קשין הן שיקוצין ותועבות שעשית וטומאת מקדש וקדשיו קשה מכולן". אמנם, "טומאת מקדש" היא הכניסה למחנה שכינה (ולא להר הבית). אך מ"מ ניתן ללמוד שככל שהמקום קדוש יותר, כך צריך להזהר יותר מפגיעה בו. וכאשר לפני שבועים שנה נכנס הברון רוטשילד למקום המקדש בשגגה, כתב זראי"ה קוק "פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו עולה לנו על כל מליונים שלי ישובים מעשויים" (אגרות ראי"ה תרעז).

על כן, כשבאים לעלות להר הבית צריך לחשב היטב את ההפסד האפשרי כנגד השכר, ולהזהר שלא לבוא מרוב חיבת-הקדש לחילול-הקדש. ולכן כיון שבכניסת הנשים קיימות בעיות קשות, כתבנו שלא יכנסו להר בינתיים^{כה}.

ומכל זה יובן שגם הגברים העולים להר הבית צריכים להזהר מכל מבשול ותקלה, ולכן צריך להדגיש כמה שיותר, במעשה ובדיבור, לעצמם ולאחרים, שהעליה נעשית מתוך יראת-שמים ודקדוק במצוות.

כה. ועם כל הרצון העז להתקרב אל הקדש ולעשות לתיקון המצב בזה הבית כיום – צריך להזהר שלא נבוא לידי פגימה, ואף הקטנה ביותר, בהקפדה על ההלכה. משל לבלי עדין ביותר, ויקר מזהב ומפז, שנשבה מאוצר המלך לידי אדם בזוי ומאוס, שאם יבואו להצילו ולהשיבו לבעליו ולא ינהגו בכל הזהירות – ישבר הכלי. ויש להוסיף, שבחשבון לטווח-ארוך, אם בעליה להר הבית יהיה חשש לחוסר הקפדה על ההלכה – הרי הדבר ירחיק את ידאי ה' מלעסוק בכך (אכן, מאידך גיסא יש להדגיש שיש מצב שבו "לא עושים חשבונות" – כמו הדין שנכנסים הזמאים כדי לתקן וכדו', ואכמ"ל).
ואל יראה הדבר קשה בעינינו שנשים ימנעו לעלות להר הבית בגלל חששות הלכתיים, שהרי לפעמים ביטלו חז"ל מצוות עשה של תורה מחמת חששות שונים (כמו תקיעת שופר ברי"ה שחל בשבת או נטילת לולב ביו"ט ראשון שחל בשבת). וכמו כן יכול להיות שאם לא נוכל כעת להכריע בבעיות ההלכתיות הכרוכות בכניסת נשים – נאמר שלא יכנסו (–כיוצא בזה שמענו מהרה"ג זלמן נחמיה גולדברג שליט"א).

פרק ו – עיקרי ההלכות בטבילה

כל הטובלים צריכים לטבול^א במקוה כשר, וחמור מזהם זב, שצריך לטבול במעיין (כפי שהבאנו לעיל בפרק ד).

חציצה

בשעת הטבילה אסור שיהיה דבר חוצץ בין בשרו ושערותיו למים. אמנם מהתורה רק דבר שמכסה את רוב הגוף (או רוב השערות) והוא מקפיד עליו – חוצץ, אבל חכמים גזרו שגם מיעוטו המקפיד, או רובו אף שאינו מקפיד – חוצץ (-נדה סז, יו"ד קצח, ב). אך דבר שנמצא רק על מיעוטו, ואינו מקפיד עליו – אינו חוצץ.

אמנם, מדין הגמרא, הטבילה לענייני טומאה וטהרה חמורה יותר מטבילת נדה בכדי להתירה לבעלה. אך בין שבמשך הדורות נוספו בדיני חציצה מנהגי חומרות, אשר נקבעו להלכה בהלכות נדה (יו"ד קצח), על כן ההקפדה על דיני חציצה כמו בטבילת נדה ודאי מועילה לעניין עליה להר הבית. אכן, יש תומרות שנהגו בהן לעניין נדה ואין צורך להחמיר בהם בטבילת גברים להר הבית (כמו במה שכתב הרמ"א (קצח, א) "לכתחילה לא תטבול אפילו בדברים שאינם חוצצים" – כן שמענו מפי מורי הוראה).

חפיפה

קודם הטבילה יש לחפוף, דהיינו לרחוץ במים חמים ולסרק את השיער, וכן צריך לעיין ולברוק בכל גופו שאין בו חציצה, וכמבואר בפירוט בשו"ע יו"ד קצט. כמובן, אשה נשואה הרגילה לטבול כראוי לנידתה, מועילה לה טבילה זו להכנס להר הבית (כדלעיל). אך גברים שאינם רגילים בטבילה דאורייתא, אף אם רגילים הם בטבילה לקדושה וטהרה, עליהם לשים לב היטב לפרטי הדינים, שיתבאר בחלק הלכה למעשה.

א. בטבילת נדה גזרו חכמים שתטבול רק בלילה, חוץ ממקרים מיוחדים, כמבואר בי"ד קצו, ג. אך לכאורה הטובלת מטומאת משמשת ופולטת יכולה לטבול גם ביום, וכמו בטבילה בעירוב שלא הקפידו שתהיה דוקא בלילה (ראה שו"ע א"ח תרו, ד ובנו"כ).

הברכה

מי שודאי אסור בכניסה להר הבית, כמו בעל-קרי, צריך לברך כשטובל: "...אשר קדשנו במצוותיו וציונו על הטבילה". פרטי הלכות הברכה מבוארים בשו"ע יו"ד ר"ג. אבל, מי שטובל רק מחמת הספק, כגון מי שאינו יודע אם ראה קרי מאז טבילתו הקודמת, אין לו לברך, כיון שספק ברכות להקל. וכן אשה שטבלה לנידתה וטובלת פעם נוספת – מחשש נבעלת ופולטת שכבת-זרע, אין לה לברך על טבילה זו, כי טבילה זו היא רק מספק.

אופן הברכה יתבאר בחלק ההלכה למעשה.

ב. פסק ההלכה לברך על הטבילה לצורך עליה להר הבית, מבוסס על ספר תפארת-צבי לר' צדוק הכהן מלובלין (י"ד חלק ב תשובה כ"ז אותיות יא, יב) ומוסכם מגדולי הפוסקים בדורינו, וראה על כך בבירורי הלכה פרק א.

פרק ז – זיהוי מקום המקדש

כפי שנתבאר בפרקים הקודמים, גם בזמן הזה מותר להכנס להר הבית לאחר הטהרה בדין, אבל לשטת החיל ופנימה אסור לנו להכנס, משום שאנו טמאי מתיים. אם כן, עלינו לדעת מהו תחום הר הבית והיכן מקומו של החיל בתוך ההר.

פני המקום היום

תהילה נתאר את הר הבית כיום באופן כללי: הר הבית הוא שטח מישורי ברובו, חלקו מרוצף או בנוי וחלקו מעובד. ארכו, מצפון לדרום, קרוב ל-500 מטר, ורחבו, ממזרח למערב, קרוב ל-300 מטר. במרכז ההר מצויה רחבה מרוצפת מרובעת, רחבה זו, הקרויה "רמה", גבוהה מכל סביבותיה עד לגובה 4-3 מטר, ומכל עבריה עולים אליה גרמי מדרגות.

על גבי ה"רמה", במקום הגבוה ביותר בהר הבית, נמצא מבנה "כיפת הסלע" (-"כיפת הזהב"). במרכז המבנה יש סלע גדול (הקרוי בערבית "אל צ'כרא"), החשוף כיום בשטח של כ- 13 על 17 מטר, ובגובה קומת אדם.

שטח הר הבית

המתחם הקרוי כיום "הר הבית" גדול בהרבה מהר הבית המתואר במשנה, שבה נאמר "הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה" (מדות ב, א). ההסבר לכך הוא שישנם שטחים שהם "תוספות" – דהיינו, שנוספו על השטח המקורי ע"י עבודות מילוי והרחבה (בעיקר ע"י הורדוס). מסתבר שתוספות אלו אינן קדושות בקדושת הר הבית^א, ולכן, עקרונית, מותר להכנס לחלקים מסוימים מהר הבית במבנהו הנוכחי גם בלי להטהר – כשם שאנו נכנסים לרחבת הכתל. אלא, שלמעשה יש בזה בעיה מורכבת, משום שקשה לדעת את הגודל המדויק של התוספות.

א. שהרי במשנה, שנחתמה לאחר החורבן, נאמר שהשטח הוא רק ת"ק על ת"ק אמה. ומלבר זה, מבחינת ההלכה לא יכלו בזמן בית שני להגדיל את השטח המקודש מכפי שהיה בבית ראשון – לפי מה שפסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ו ה"י והלאה, שכיון שלא היה בבית שני אורים-ותומים לא יכלו לקדש מה שלא היה כבר קדוש מבית ראשון! יותר מזה: נראה שגם כשיכלו להוסיף על העזרה ועל ירושלים ולקדש את התוספות, מ"מ על שטח הר הבית המקורי אי אפשר להוסיף כלל! וכמו שכתבו האור שמח בהלכות בית הבחירה פ"ו ה"י, הר"ש"ש בסנהדרין ב. והמקדש דוד סי' כו, עיין בדבריהם. וראה גם בספר הר הבית פ"א.

זיהוי אבן השתיה

אף על פי שכיום אין בהר הבית שרידים גלויים וברורים של ביהמ"ק, בכל זאת מצוי בידינו זיהוי ברור ומדויק למקום המקדש. הזיהוי מבוסס על הקביעה שהסלע שבתוך כיפת הסלע הוא "אבן השתיה", שראשה היה גלוי בתוך "קדש הקדשים" בבית המקדש (ראה גמרא יומא נג:).

קביעה זו מבוססת על מסורת הסטורית רצופה וארוכה, שהיתה מקובלת בכל הדורות כדבר פשוט שאין עליו עוררין, הן במקורותינו והן במקורות נכריים. וכן ציינו הנוסעים לארץ ישראל בכל הזמנים, כמו שתיאר למשל תלמיד הרמב"ן לפני כשבע מאות שנה – "סביב אבן השתיה בנו מלכי ישמעאל בנין מפואר מאוד ועשו אותו בית תפילה. ובנו למעלה מן הבנין כיפה נאה עד מאוד. והבנין על בית קדשי הקדשים ועל ההיכל" (מסעות ארץ ישראל לא. יערי עמ' 53). עדות זו, שהבאנו כאן בדוגמא בלבד, משקפת את ההנחה הפשוטה שעברה מזור לדור, שבנין כיפת הסלע בנוי על אבן השתיה, מקום קדש הקדשים.

אמנם, מאז חורבן הבית ועד לבניית כיפת הסלע עברו יותר משש מאות שנה, אך גם בתקופה זו נשמרה בקרב יהודי א"י המסורת הברורה זיכרון הוא מקום המקדש. כך למשל אנו מוצאים בירושלמי (פסחים פ"ז הי"ב) עדות על אמוראים שנכנסו להר זהבית, וזאת למעלה ממאתיים שנה אחר החורבן, וזוהי נראה שידעו היכן מקום המקדש.

מסורת זו השתמרה הודות לכך שתמיד – גם בזמנינו קשים בהם לא היה ניתן ליהודים לגור בירושלים, והעליה אליה היתה כרוכה בקשיים ואף בסכנת נפשות – המשיכו הם בהתמדה לפקוד את ירושלים ואת הר הבית החרב².

ב. על נוכחות יהודים בירושלים מאז החורבן ראה במקורות הבאים: מכות כד: וירושלמי תענית פ"ד ה"ב – לגבי ר' עקיבא וחבריו. משנה יבמות מט. – "אמר בן עזאי...". ביצה ה. – "כרם רבעי היה לו לר' אליעזר...". איכה רבה פרשה א, גב – "פרשה ציון...". נדרים כג. – "מעשה באדם אחד... (והיה רשע מהר"ץ חיות שם). ברכות ג. – "אמר ר' יוסי...". קהלת רבה יא, א – "ר' אלעזר בן שמוע...". שקלים פ"ה ה"א – "אמר ר' יוסי...". תנא דבי אליהו רבא פב"ח – "שוב פעם אחת נכנס ר' נתן לביהמ"ק...". בראשית רבה פא, ד – "ד' ישמעאל בר' יוסי...". ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ג – "ר' חנינא ור' יונתן...". שה"ש רבה פ"ה, א – "דרש ר' שילא...". ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב – "שמעון קמטריא...". שה"ש רבה ז, ב – "אמר ר' פנחס...". סנהדרין יא: – "מעשה ברבן גמליאל...". וראה בכתבי המהר"ץ חיות – קונטרס אחרון עבודת המקדש פ"ג, אמרי בינה סימן יז, ררכי הוראה סימן ב. ובמחקר: ש. ספראי, העליה לרגל לירושלים לאתר החורבן – בתוך פרקים בתולדות בית שני. ש. קליין, מבוא לספר הישוב ח"א. ש. קרויס, האם באמת אסר אורדינוס קיסר על היהודים לגשת לירושלמה – "דיעות" שנה ד, ב.צ. לוריא, האם עלו יהודים לירושלים לאחר מרד בר כוכבא וישבו

בהסתמך על המסורת אודות מקום המקדש, בנו הערבים את כיפת הסלע במקומה הנוכחי לפני יותר מ-1300 שנה, על פי עדותם של היהודים באותו הזמן, ומאז התייחסו הכל למבנה זה כעומד על מקום המקדש.

מלבד המסורת ההסטורית, קיימות ראיות חזקות לאמינות הזיהוי של אבן השתיה, וזאת על פי ההשוואה בין פני הקרקע בהר הבית כיום לבין תיאורו במקורותינו⁷ – כפי שהוכיח הרב זלמן קורן שליט"א בספרו "חצרות בית ה'". מהשוואה זו עולה כי, בהנחה שהסלע "אל צ'כרא" הוא אבן השתיה, מתאימים המדות והגבהים של המפלסים הקיימים בהר עם אלו שבמשנה. ואילו כל ניסיון אחר לזיהוי מקום המקדש מביא לאי-התאמות בולטות, המצריכות לומר ש"נעלמו" מהמקום מטרים רבים, ואף עשרות מטרים (בגובה), של סלע טבעי! (וזאת בתקופה שמן הזורבן ועד בנין כיפת הסלע). כמו שמבואר בספר הנ"ל.

על הקביעה המזהה את אבן השתיה סמך כבר הרדב"ז, שכתב לפני כחמש מאות שנה, בהיותו רבה של ירושלים – "כי הדבר ברור שתחת הכיפה שם אבן השתיה

בה – בית מקרא תשל"ד. מ. איש שלום, מסעי נוצרים לא"י, עמ' 75. ק. הילקוביץ, לשאלת השתתפותם של היהודים בכיבוש ירושלים – ציון ר, ועוד.

לענין זה נציין רק שעד מרד בר כוכבא אין כל סיבה לומר שלא היתה נוכחות קבועה ורציפה של יהודים. ולגבי הידיעה המפורטת על מקום המקדש יש לציין שהנסיח לבנות את המקדש בזמן ר' יהושע בן חנניה (בראשית רבה סד, י) מעיד שידעו את מקום המקדש המדויק. וכן יש ללמוד מהנסיח (המעורפל) לבנות את הבית בימי הקיסר יוליוס (-ראה י. לוי, יוליוס קיסר ובנין הבית – ציון ו). וראה גם בגמ' שמועות יד: – "בעי ר' ירמיה... ובתוס' ד"ה ונעלם.

ג. ראה למשל במקורות הבאים: יהודה יצחק יחזקאל, כתל מערבי. מ. גיל, א"י כתקופה הערבית ח"א פרק המישי. מ. איש שלום, כצילן של מלכות עמ' 91. ש. קליין, ספר היישוב ח"ב, בערך "ירושלים". ב.צ. דינבורג, בית תפילה ומדרש ליהודים על הר הבית בימי הערבים – ציון ג. מ. שובה, היהודים והר הבית אחרי כיבוש ירושלים ע"י עומר – ציון ב. ש.ד. גוטיין, היישוב בא"י בראשית האיסלאם. ת.ז. הירשברג, הר הבית בתקופה הערבית – בתוך ירושלים לדורותיה. ירושלים, אוסף מקורות, חן בהט. ועוד.

ד. ונזכיר בקיצור את עיקרי הדברים: א. הפרש הגבהים הקיים כיום בין ראש הסלע של אבן השתיה לבין מפלס ה"רמה" הוא כ-3 מטר, וזה מתאים עם הפרש שבין רצפת קדש הקדשים (-ששם היתה האבן חשופה בגובה שלש אצבעות) לבין רצפת העורה – שהוא 6 אמות (-12 מדרגות). ב. הפרש הגבהים בין ה"רמה" לבין השטח הסמוך לה ממזרח הוא כ-3.5 מטר, וזה מתאים עם הפרש שבין עזרת ישראל לעזרת נשים – שהוא 7.5 אמות (-15 מדרגות). ונעוד הלאה לכיוון מזרח קיימת ירידה נוספת בפני הקרקע שודאי מתאימה עם הירידה של 6 אמות (-12 מדרגות) שהיתה בחיל במקום זה. ג. קיר ה"רמה" המזרחי הקיים כיום, אשר בנוי על יסודות עתיקים, נמצא בקו מדויק לגמרי בכיוון צפון-דרום, וזה מתאים עם דברי הירושלמי (עירובין פ"ה ה"א), שכותל העורה המזרחי היה בנוי בכיוון כזה באופן מדויק (-וזאת כשמחשבים את כיוון רוחות השמיים לפי הורחות והשקיעות, כמבואר בירושלמי שם, וכן הדבר במציאות של קיר ה"רמה").

בלי ספק, הנקראת אצלם אל-סכרא" (שו"ת הרדב"ז תשובה תרצא), ולפי זה חישוב עד היכן מותר להכנס בהר הבית, הלכה למעשה! על המסורת המזוהה את אבן השתיה, ממשיכים להסתמך בפשטות פוסקים רבים^ה, עד לימינו אנו.

זיהוי מקום המקדש

על פי זיהוי אבן השתיה ניתן לקבוע, כמעט במדויק^ו, היכן מקום העזרה ועזרת הנשים. על פי החישוב עולה שמקום העזרה הוא על גבי ה"רמה" – בשטח שעליו בנויה כיפת הסלע ומשם מזרחה עד קצה הרמה. ואילו עזרת נשים היא בשטח הנמוך יותר, שממזרח לרמה – כמתואר בתרשים.

אלא, שמלבד זה עלינו לדעת היכן הוא מקום החיל. והנה, מן המשנה עולה שבצד מזרח הקיף החיל תחום קטן – לא יותר מ-10 מטר – סביב עזרת נשים. אך סביב לעזרה היה החיל שטח רחב יותר, ומסתבר, מתוך המשנה ותיאורי יוסף בן מתתיהו, שכל ה"רמה" הנראית כיום היא בתחום החיל – כמבואר בחצרות-בית ה'^ז.

על כן, למעשה, הנכנס להר הבית לאחר שנטהר, יכול להלך בדרום, במערב או בצפון, ובלבד שיתרחק כ-12 מטר מן המדרגות העולות אל הרמה המוגבהת – שמא מקום זה הוא תחילת החיל. ואילו בצד מזרח – ששם היתה עזרת הנשים וסביבה החיל – נותר מקום מצומצם (יחסית) שניתן ללכת בו, והוא רק בשביל הצמוד לחומת ההר מבפנים.

דרך נוספת לזיהוי

קיימת דרך נוספת, שזה לכל נפש, להוכיח שלחלק מטוים בהר הבית ודאי ניתן להכנס, וזאת מבלי להתבסס על הזיהוי שהבאנו קודם.

ה. כמו שהביאו, כדבר פשוט, הבי"ח באו"ח תקסא, הבנין-ציון סימן ב, דחת"ס יו"ד רלו, בעל החפץ-חיים בספרו ליקוטי הלכות לזבחים נח: ועוד.

ו. המקום המדויק לגמרי לא ניתן לקביעה ודאית. משום ש-א. הדבר תלוי בשיעור גודל האמה, ששנוי במחלוקת. ו-ב. קשה לדעת היכן בריוק על הסלע של אבן השתיה הנראה כיום נמצא מקום קדש הקדשים.

ז. המדות של העזרה ועזרת נשים נאמרו במשנה במדויק. ולגבי החיל נאמר במשנה (מדות ב, ג) "לפנים ממנו החיל עשר אמות, ושתיים עשרה מעלות היו שם...", כלומר החיל היה מקום ברוחב עשר אמות (-כך פירשו רוב המפרשים), ובהבנה ראשונה נראה שתיאור זה מתייחס לכל שטח החיל, סביב לעזרה ולעזרת נשים. אך יותר נראה שאין הדבר כך, כיון שמוכח מכמה מקומות שתיאור זה מתייחס רק לחיל שהיה במזרח. לפני עזרת נשים, אבל החיל שהקיף את העזרה היה גדול יותר (והפרשי הגבהים בו היו אחרים) – לביאור מפורט והרחבה ראה בחצרות בית ה' פרק ד.

דרך זו מתבססת על המשנה – "הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה. רובו מן הדרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון, מיעוטו מן המערב" (מדות ב, א). ופירוש המשנה הוא כמו שכתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ה ה"ו) – "העזרה לא היתה מכוונת באמצע הר הבית, אלא רחוקה מדרום הר הבית יותר מכל הרוחות...". ופחות מזה במזרח, ופחות מזה בצפון, ואילו הרוח במערב היה הקטן ביותר. וכן פירשו את המשנה רובם המכריע של המפרשים (-מלבד שנים, שיש חוסר בהירות בדבריהם, והם רבנו שמעיה והרא"ש).

לפי זה, אף על פי שעדיין לא ניתן לדעת היכן בדיוק נמצאת העזרה בתוך הר הבית, (ועל כך אין נתונים מדויקים יותר¹¹), מכל מקום ניתן להוכיח באופן מדויק באילו חלקים מהר הבית ודאי לא נמצאת העזרה. החישוב, בקיום כלליים, הוא כדלקמן; כיון שאנו יודעים את אורך ההר מצפון לדרום, וכן את אורך העזרה מצפון לדרום, אם כן, נוכל לדעת כמה מאורך ההר נותר "פנוי" בסך הכל – בצפון ובדרום יחד. וכיון שלפי המשנה הנ"ל הרווח הפנוי בדרום גדול מהרווח שבצפון, אם כן נוכל לדעת מהו המינימום הקטן האפשרי של הרווח בדרום, וזאת בהנחה המתמירה שהרווח בדרום גדול אף באמה אחת בלבד מזה שבצפון.

להישוב הוזה צריך להוסיף את שטח החיל, שהקיף את העזרה ואליו אסור לנו להכנס, וכך נגיע למסקנה מהו השטח המסוים בדרום שבוודאות נמצא מחוץ לתחומי העזרה והחיל¹².

כבר המהרי"ט, לפני כארבע מאות שנה, הסתמך על דרך חישוב זו (-הובא ב"דרך הקודש" דף ז ע"ב ולעיל בהערות לפרק ג), וכתב שהיום, אע"פ שאנו טמאי-מת, נוכל להכנס לשטח מסוים בדרום. בזמנינו, ערך הרב יצחק שילת שליט"א את החישובים השונים ע"פ דרך זו (בקובץ תחומין ז).

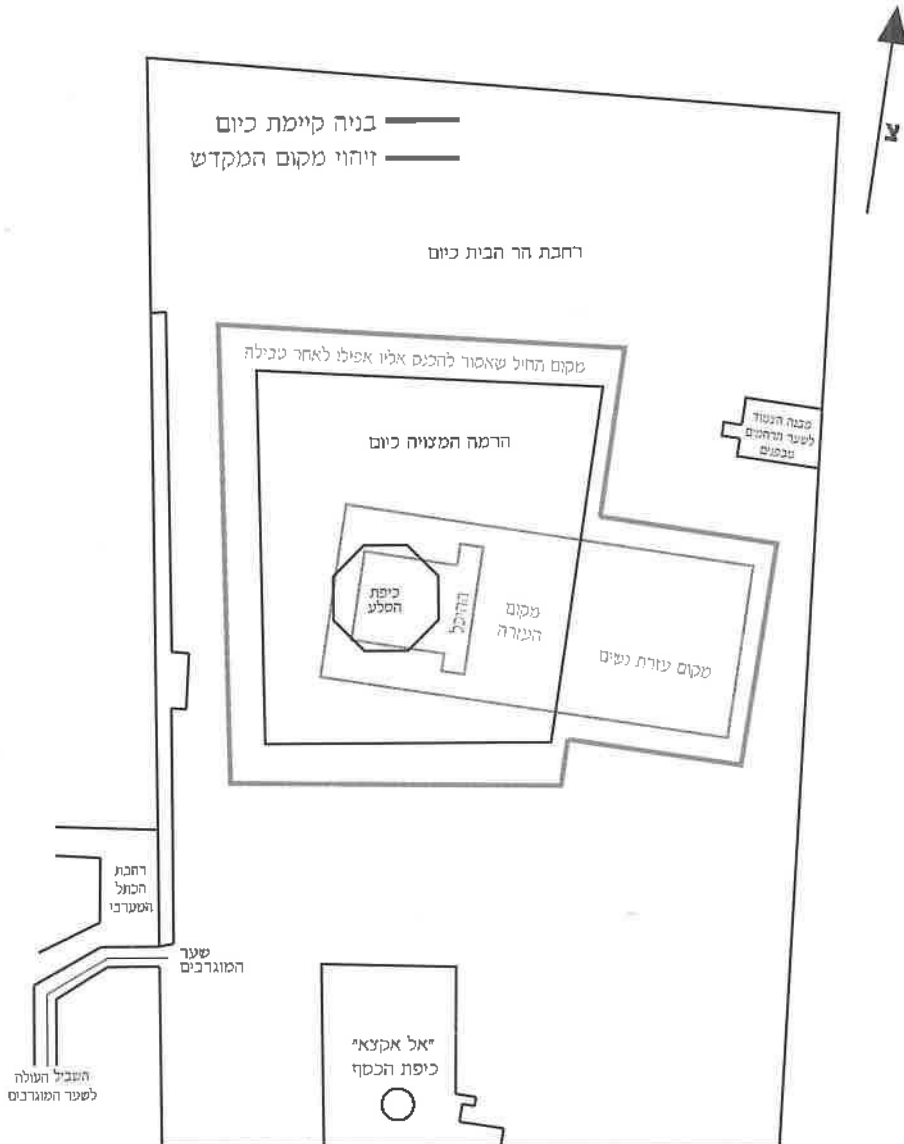
ח. היו כמה מפרשים שנקטו מספרים שונים לציון המרחקים מכתלי הר הבית לעזרה. אך ברור שהם נקטו זאת כדוגמא בלבד, כמו שהעיר בחצרות בית ה' פרק ג הערה 15.

ט. החישוב הוא זה; אורך ההר – 500 אמה. רוחב העזרה מצפון לדרום – 135, ויחד עם הכתלים – כנראה 145. אם כן, השטח הפנוי הוא $500 - 145 = 355$. לפי זה, המינימום של הרווח בדרום הוא 178 אמה – לעומת 177 בצפון. ואם נוריד מזה את רוחב החיל, שהוא לכאורה 10 אמות, נגיע ל-168 אמה בדרום, שוודאי מותר להכנס אליהם כיום. ואם נחשב שיעור זה לפי הדעה המקטינה את גודל האמה ל 48 ס"מ – הזאת כדי לחמיר בדבר – נגיע ל 80.5 מ'.
אלא שכל זה בהנחה שרוחב החיל הוא 10 אמות. אך לפי הרמב"ם שפירש "החיל עשר אמות" כמידת גובה, הרי איננו יודעים מה היה רוחבו. וגם לפי המפרשים האחרים, שמדובר על מידת רוחב, הרי שיעור זה מתייחס רק לצד המזרחי, וכפי שכתבנו בהערה לעיל. ודבר זה הוא ה"נקודה החלשה" בשיטה זו (-מזה שאין כן לפי הדרך של זיהוי אבן השתייה, שאז ניתן לדעת היכן תחום החיל ע"פ פני הקרקע, כמבואר בחצרות בית ה').

גם מבלי להסמך על חישובים אלו, הרי הדבר ברור שמי שנכנס להר הבית ומהלך רק בצמוד לכתלי ההר ממש – שאין בזה חשש כלל. שהרי בכל הצדדים היה רווח כלשהו בין חומות ההר לבין החיל. אמנם, בפועל קשה לנהוג היום בדרך זו, משום שבחלק מן המקומות ישנם מבנים הצמודים לחומות ההר, ואי אפשר ללכת שם סמוך לכתלים.

מפת זהוי מקום המקדש

י. המפה היא בקוים כללים ואינה מדוייקת לגמרי.

פרק ח – מורא מקדש

א. המקור למצוה

נאמר בתורה "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל. כו, ב) ומכאן מצות עשה ליראה מן המקדש. ואמרו בתורת-כהנים (לויקרא יט, ל. וכיו"ב במשנה ברכות נד.) "איזהו מורא? לא יכנס להר הבית במקלו, בתרמילו, במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר". ו"לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני שפקד על המקדש". כמו כן, הסמיכו את מורא מקדש לפסוק "והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו), ודרשו – "קדשהו, מכאן אמרו לא יכנס אדם להר הבית במקלו..." (ספרי שם, אך בגרסת הגר"א אינו). ואת הפרט של הליצת המנעל למדו במיוחד ממה שנאמר למשה רבנו "של נעליך מעל רגליך..." (שמות ג, ה). ומה למדו עוד – "ומה מנעל שאינו דרך בזיון אמרה תורה: "של נעליך", רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל-שכן? ר' יוסי בר' יהודה אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר "כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק", והלא דברים קל-וודומה: ומה שק, שאינו מאוס, לפני בשר-ודם כך – רקיקה, שהיא מאוסה, לפני מלך מלכי המלכים לא כל-שכן?" (ברכות סב:). והנכנס במנעל להר הבית הוא כאותם שנאמר עליהם "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצירי?" (ישעיהו א, יב. על פי הגמרא בחגיגה ד:).

ב. המקומות בהם נוהגת המצוה

הרמב"ם (בהלכות בית הבחירה פ"ז) כלל במצות מורא מקדש דינים הנוהגים במקדש עצמו, בהר הבית וחוף להר הבית. במקדש – כגון, איסור הישיבה בעזרה, בהר הבית – לא יכנס במקלו וכו', וחוף להר הבית – כל המטיל מים מן הצופים ולפנים לא ישב ופניו כלפי הקדש, הלכות נוספות הנוהגות בשעה שאדם נפנה (המבוארות בשו"ע או"ח ה), ועוד. גם בתי כנסיות ובתי מדרשות "אין נוהגים בהם קלות ראש" (שו"ע או"ח קנא) משום שנסמכו למצוה זו – "כי הם נקראים מקדש-מעט" (משנה-ברורה שם סק"א).

לדעת המאירי (ברכות סא: יבמות ו:) מן התורה נוהגת מצות מורא מקדש רק במקדש עצמו – מחנה שכינה. אבל בהר הבית (-מחנה לזיה), שאינו קרוי מקדש, המצוה נוהגת רק מדרבנן. אבל מהרמב"ם ועוד ראשונים נראה שהמצוה נוהגת

מדאורייתא גם בהר הבית, כמו שכתב המבי"ט בקרית-ספר (-ולדעתו הדינים הנוהגים מחוץ להר הבית הם מדרבנן). וכ"כ המנחת-חינוך (מצוה רנד). שביאר "אף דמורא מקדש מן התורה, אך הכתוב מסרו לחכמים באיזה ענין נקרא מורא, והם חלקו לפי קדושת המקום". וכן נראה מדברי היראים (תט, מהדורת תועפות ראם) שכתב: "והמורא מה הוא אינו מפורש במקרא ופירשו חכמים כל אחד לפי חומר קדושתו". וצריך לומר, שגם אם הר הבית אינו נקרא בתורה "מקדש", מ"מ היראה מן המקדש מחייבת להתנהג ביראה גם טביבותיו, ובמיוחד בהר הבית המיועד לצרכי המקדש ובו שומרים על המקדש (-וכ"כ האבנ"ז יו"ד תנא. וראה בעיר-הקדש-והמקדש ח"ד פ"ג ובספר הר-הקדש עמ' קצט). ועוד; רבים סוברים שגם המורא מבית הכנסת הוא מדאורייתא (-כן דעת היראים שם, וראה בתועפות-ראם שם סק"א, ובשדה-חמד מערכת ב' אות מג ובשו"ת מהרש"ם ח"א סימן י), ונראה שלדעתם ודאי שהמורא בהר הבית הוא מדאורייתא.

להלן נתמקד רק בדיני המורא הנוהגים בהר הבית.

ג. בזמן הזה

להלכה פסק הרמב"ם (שם ה"ז) שדיני מורא מקדש בהר הבית נוהגים גם בזמן הזה. דבר זה נלמד מהכתוב "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו" - "מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם" (תו"כ ויבמות ו.). ועוד נאמר במשנה שבית-כנסת שחרב אין נוהגים בו בזיון "שנאמר "והשימותי את מקדשכם" - קדושתם אף כשהם שוממים" (מגילה כח.), ואם-כן ודאי שכן הדין בביהמ"ק, שעליו נאמר הפסוק (-ראה רמב"ם שם פ"ו ה"ז). ועוד אמרו "אמר רב ביבי אמר ר' יהושע בן לוי, כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבת עינו (-של מקום), שנאמר "והיו עיני וליבי שם כל הימים" (ברכות סב.). וכן מסופר בירושלמי (פסחים פ"ז ה"ב) על אמוראים שקודם שנכנסו להר הבית (בזמן החורבן) חלצו נעליהם. אמנם, יש אומרים שדבר זה תלוי בשאלה האם קדושת המקום קיימת או בטלה (כמבואר לעיל פרק ב), אבל אחרים אומרים שמורא מקדש נוהג כיום לכל הדעות, לפחות מדרבנן, כיון שקדושת המקום העצמית לא בטלה (-החת"ס בשו"ת יו"ד רלד, וראה הר-הקדש עמ' ר והלאה).

ד. פרטי המצוה

הפרטים שנביא תחילה מיוסדים על דברי התורת-כהנים שהבאנו בסעיף א.

א. "לא יכנס אדם להר הבית במקלו" – ודנו בזה האחרונים האם גם מקל של כבוד אסור (ראה עיר-הקדש-והמקדש ח"ד עמ' ב"א). ומי שמסתייע בקביים בהליכתו, מותר להכנס בהם להר הבית (–כך מוכח משבת סה: בתוס' ד"ה הקיטע ובתוי"ט פ"ו מ"ח).

ב. "זבתרמיליו" – פרט זה לא נזכר במשנה וברמב"ם, אך כן הוא בתו"כ, וזוכא בסמ"ג (מ"ע קסד, וכן נראה בטור ושו"ע או"ח קנא, ו). ומסתבר שמדובר בתרמיל שהאומן מניח בו כלי תשמישו (–ע"פ ביצה כה: וכן הורו לנו מורי-הזרואה).

ג. "זבמנעלו" – מהגמרא ביבמות (קב:) נראה שדין זה שוה לדין מנעל ביום כיפור, ולכן מותר ללכת בנעלי בד (וכן מוכח משבת סו: ונבראשית רבה סא, ז. וכ"כ בעיר-הקדש-והמקדש עמ' כח). אלא, שגם ביום כיפור יש דעות שאסור ללכת בכל נעליים קשיחות שאין מרגישים בהן את הקרקע (ראה משנה-ברורה תריד, סק"ה), והוא הדין כאן. לגבי סוגים שונים של מנעלים לגידמים – ראה במשנה שבת סה: ובשו"ע או"ח שא, טו-יז. ו-תריד, ב (ולגבי חולה שאינו יכול ללכת בלא מנעל – לכאורה נראה מהמשנה בשבת (שם) ומהגמרא בחגיגה ד. שאסור להכנס להר הבית).

ד. "באפונדתו" – רש"י פירש "חגור חלול ונותנים בו מעות" (– בדומה למה שקרוי היום פאנוץ). והרמב"ם פירש: בבגד העשוי לספוג את הזיעה לבדו (כמו ללכת בגופיה בלבד, שאין זה מכובד).

ה. "ובאבק שעל רגליו" – מסתבר שמדובר בכלכלוך מנושי.

ו. "ולא יעשנו קפנדריא" – כלומר קיצור דרך. דין זה נוהג גם בבית כנסת, ועל זה נאמר בגמרא ונפסק בשו"ע (או"ח קנא ה) "אם לא נכנס בו תחילה כדי לקצר דרכו מותר לעשותו דרך. וכשנכנס בו להתפלל מותר – ויש גורסים: מצוה – למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר". דין זה נלמד ממה שנאמר (ביחזקאל מה, ט) "ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים, הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב...", ולפי זה נראה שכן הדין גם בהר הבית, שהרי משם נלמד הדין (וכ"כ בערוך-השולחן העתיד יד, ד). ובפרט לפי הדעה שהנכנס להתפלל מצוה שיצא בפתח אחר "כדי

א. השבות-יעקב (ח"ג או"ח א) הביא ראיה להתיר מזה שמשוה רבינו, במעמד הסנה, עמד עם מקלו, אע"פ שחלץ את מנעליו (אלא שגם זה קשה: וכי מקלו של משה הרועה היה מקל של כבוד?). ודחו ראיה זו – ששם היה צורך במטה ולכן לא אמר לו ה' להניחו. וראהו בשפת-אמת, ב"ליקוטים" לפרשת שמות, שפירש "מזה בידך ואמר מטה" – "...שלא היה מטה בידו, רק שהשי"ת הזמין בידו מטה" (–ברוך נס, עיי"ש), ולפי זה אתי שפיר, ודפתיח.

שיהא נראה כמחבב, וכמו שפסק במשנה ברורה (שם סקב"א), פשוט שכן הדין גם בהר הבית (וכ"כ המנ"ח מצוה רנד)².

בגמרא (ברכות סב:) יש מי שאומר "קפנדריא – בשמה", והנצי"ב (במרומי שדה שם) מצייע לפרש שהכוונה היא שאסור לקבוע שם מקום מפגש.

ז. "וריקיקה מקל-וחומר" – אסור לרוק בכל הר הבית, ואם נודמן לו רוק מבליענו בכסותו או שיצא לחוץ (- ראה רמב"ם שם ה"ב וערוה"ש העתיד יד, ג).

ח. עוד נאמר בברייתא (ברכות סב:) שאסור להכנס "במענות הצרורים לו בסדינו" ומבאן שאסור להכנס עם ארנק להר הבית, אבל אם הארנק אינו מגולה, כגון שהוא בתוך כיסו, מותר, כן כתבו התוס' בפסחים (ו. ד"ה בהר וכ"כ בערוה"ש העתיד יד, ב).

ט. כמו כן, מהברייתא שציטטנו לעיל (בסעיף א) עולה שאסור להכנס להר הבית בלבוש שק וכדומה.

י. הרמב"ם (שם ה"ג) הוסיף "ולא יעשה הר הבית דרך... כדי לקצר הדרך... ולא יכנס לו (-להר הבית) אלא לדבר מצוה" ופירש הכסף-משנה שדין זה נלמד ממה שנאמר בגמרא (מגילה כה:) לגבי בית-כנסת "וכל שכן לבית המקדש". אם כן, ניתן לומר שכל דיני כבוד בית הכנסת נוהגים בהר הבית. וכן עולה מסוגיית הגמרא בברכות (סב:) – שדיני המורא בהר הבית המזורים מבית כנסת.

לכן ברור, למשל, ש"אסור לדבר בהר הבית דברי רשות" (ערוה"ש העתיד יד, ה) וכן פשוט שיש לסגור מכשירים כפלאפון וכדו' קודם שנבנסים להר הבית, כפי שנהוג להקפיד על כך בכל מקום חולין מכובד (ו"לא תהא כהנת כפונדקית"...), וכן אסור להכנס בו עם חרב, סכין וכדו' (כמו בשו"ע או"ח קנא, ו. וכל זה, כמובן, מלבד לצרכי בטחון. וכן ברור שכשמהרה יבנה המקדש נכנס עם סכין שחיטה להר). ועוד. ופשוט שדין זה – שלא להכנס אלא לדבר מצוה – בא לשלול רק שלא להכנס לצרכו (להגן מן הגשמים³ או "לטייל" וכדומה), בהמשך לדין קפנדריא שכתב

ב. אמנם, מהמשנה במדות (ב, ב) נראה שבבית שני לא נהגו כפי שנאמר ביחזקאל, שהכנס בדרום יצא בצפון. וראה לקמן בהערות מה שנביא מהמהר"ט.

ג. האחרונים הקשו על המשנה בתענית (יט, ובג.) – שישראל יצאו מירושלים להר הבית מפני הגשמים. והרי אפילו לבית הכנסת אסור להכנס מפני הגשמים? (-ראה ברכ"י או"ח קנא, טו"א מגילה כה:; ואוצר הספרי עמ' סד) ולכאורה ניתן להסביר שאין הכוונה שיצאו להר הבית כדי להתגונן מפני הגשמים, אלא כדי לבקש מחוני המעגל שיתפלל שייפסקו הגשמים – ומסתבר שתפילתו של חוני המעגל בהר הבית היתה, כמו שנראה מהברייתא שם (-בדף כג.). אלא שבירושלמי נאמר על מעשה

הרמב"ם קודם לזה¹, אבל הנבנס להתפלל, להשתחוות או מפני חביבות המקום, אבלות החורבן וכיוצא בזה, ודאי שזה כלול ב"דבר מצוה". ואם לגבי בית כנסת כתב הרמב"ם (הלכות תפילה פ"א ה"ח) "...לא יעשנו קפנדריא... שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה. מי שצריך להכנס לבית הכנסת לקרות ותינוק או חברו יכנס ויקרא מעט... או ישהה מעט בבית הכנסת ואחר כך יצא, שהישיבה שם מעסקי המצוות היא, שנאמר אשרי יושבי ביתך" – ודאי שלהכנס להר הבית כדי לשהות במקום הקדוש זוהי מצוה (שהרי על זה מדבר הפסוק! אך צריך עיון האם מותר להכנס להר הבית בכדי לקרוא לחברו כשבהודמנות זו מתפלל, כפי שמותר בבית הכנסת).

ויותר מזה; נראה שדוקא משום מורא מקדש יש מצוה להכנס להר הבית! מפני שכוונת המצוה היא שאדם יבוא אל המקדש ושם יתנוזג במורא, ולא שיתרחק מן המקדש לגמרי – ובכך רק יפטור עצמו מהמצוה. כשגו שבמצוות מורא אב ואם, מורא מלך ומורא חכמים, אין הכוונה להתרחק מהם, אלא להיות עמם ולירא מהם (מפי הרב ישראל אריאל שליט"א). וכן נראה ממה שכתב הרמב"ם (ויקרא כו, א – ע"פ התו"כ): "ומורא המקדש, שיבוא שם ברגלים ויירא ממנו" (–כן הוכיח בספר הר-הקדש).

יא. במשנה (ברכות נד.) נאמר עוד "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים" – מן הגמרא (סא:) נראה שמדובר מתוך להר הבית, וכן פירש רש"י, ואם כן אין זה שייך לנושא שלנו. אבל מהרמב"ם (שם ה"ד) נראה שהוא מפרש דין זה בתוך הר הבית, וכנגד שער ניקנוד, וזה נוהג גם בזמן הזה (וראה במנ"ח מצוה רנד שתמה על הרמב"ם ובהר-הקדש עמ' רו והלאה באריכות). ולפי זה צריך לומר שאין מדובר כאן בקלות ראש של בזיון וכיו"ב, שהרי דבר זה אסור בכל הר הבית, אלא שכנגד שער המזרח צריך לנהוג בכבוד ראש מיוחד (וכמו שפירש הרמב"ם בפיה"מ "שלא ישתקע בשעשוע ושחוק וזמר". ובערוך (ערך קל) וכן בפירוש ר"ח (באוצר-הגאונים) פירשו: "לא יקל אדם את ראשו – פירוש נטיית גרון, כלומר לא יהלך בהרמת ראש בקומה זקופה, אלא בכפיפת קומה ובהרכנת ראש").

יב. במשנה מדות (ב, ב) נאמר "בל הנכנסים להר הבית נכנסים ויוצאים דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל. חוץ ממי שאירעו דבר (–אבלות או נידוי) שהוא מקוה

זה: "הדא אמרה הר הבית מקורה היה", ומוזה נראה שנכנסו להר הבית כדי להגן מן הגשמים! ומ"מ עדיין אפ"ל שנכנסו שם בכדי להתפלל במקום מיוגן מהגשמים (עיין מגילה כז:).

ד. וכן נראה ממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה "ולא יעשנו קפנדריא – לפי שאסור להכנס לכתחילה לאותו ההר הנכבד אלא לאיזה ענין מעניני העבודה".

לשמאל. מזה לך מקיף לשמאל? שאני אבל. השוכן בבית הזה ינחמך...” (וראה גם במסכת שמחות פ”ו). ונראה שלדין זה יש שני טעמים; האחד – משום “כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין” (יומא נח:), והשני – מפני כבוד המקום, שיהיה סדר קבוע בהליכה, וכדי לעשות היכר לאבלים ולמנודים (שלהם יש יחס מיוחד). ומסתבר שהטעם השני אינו שייך כיום, כשביהמ”ק הרב ושועלים מהלכים בו, אבל הטעם הראשון עדיין קיים, ולכן צריך להשתדל לפנות לימין¹. וגם איטר צריך לפנות לימין של כל העולם (מגן אברהם תרנא סקכ”א).

יג. מהרמב”ם (שם ה”ז) נראה שמכלל מצות מורא מקדש היא גם ההקפדה שלא להכנס למקומות האסורים בכניסה.

יד. יש שהסביר ששמירת המקדש כלולה במצות מורא מקדש (–הר”י פערלא בדעת הרס”ג, עשה קיד).

טו. בענין בית הכנסת שחרב נאמר שאם עלו בו עשבים מניחים אותם במקומם – “משום עגמת נפש, כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם” (שו”ע אר”ח קנא, י). ואפשר שדין זה שייך גם בהר הבית (– עיר-הקדש-והמקדש ח”ד עמ’ פח. אלא שכיום, לצערנו, אין אנו הקובעים מה יעשה אפילו בעשבים...).

טז. מסתבר שהנהגה מקרקע הר הבית ומכתליו עובר על מצות מורא מקדש (שם עמודים טה, עא).

יז. מלבד הפרטים השונים שנמנו כאן במצות מורא מקדש, עוד כתב היראים (תט): “ותן לחכם ויחכם עור, שישמור אדם עצמו מקלות ראש הדומה לקלות ראש ששנו חכמים וכל-שכן מחמור ממנו”.

ה. אלא שאין זה חיוב גמור, שהרי כדי לעשות היכר לאבל ולמנודה אמרו שילכו לשמאל. והמהר”ט (הובא בדרך-הקדש דף ח ע”ב) הקשה ממה שנאמר ביהוקאל “הבא דרך שער צפון...”, על המשנה במדות שאומרת שלא היתה כניסה מן הצפון. ותירץ שכונת הפסוק למי שנכנס ממערב ופונה לשמאל ומקיף דרך צפון. אלא שעדיין קשה, שהרי צריך להקיף דרך ימין – על זה תירץ (בתירוץ שני) שזה לאו מדינא, אלא שכך קבעו בבית שני, ועיקר הדין הוא להקיף את ההר (–ראה לקמן בבירורי הלכה פרק ו). דהיינו, הפניה לימין אינה דין בפני עצמו, אלא קשורה לסררי המקום כשהבית קיים.

וכן מובח ממסכת שמחות הג”ל – שלא רק אבל ומנודה, אלא כל מי שיש לו ענין בכך יכול לשנות ולהקיף דרך שמאל.

פרק ט – מצוות ודינים הקשורים להר הבית

א. בגרים טמאים – בתוספתא (כלים א, יא) מובאת דעה שאסור להכניס כלים וכנדים הטמאים בטומאת משכב ומושב (–כמו בגדי זב וזבה) להר הבית, אבל להלכה ניתן להקל בזה – כמבואר לקמן בבירורי הלכה פרק ה.

ב. נטיעה ובנין עץ – על הכתוב "לא תיטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוהיך" (דברים טז, כא), דרשו בספרי: "מנין לנוטע אילן ובונה בהר הבית שעובר בלא תעשה... ר' אליעזר בן יעקב אומר מנין שאין עושין אכסדראות בעזרה...". הרמב"ם פסק שהנוטע עץ בעזרה לוקה וכן שאסור לבנות מבנים מעץ במקדש (הלכות ע"ז פ"ו ה"ט, י), ומשמע שלדעתו איסור זה נוהג רק בעזרה, ולא בהר הבית, וכדעת ראב"י שהזכיר רק "עזרה" (וראה כס"מ שם והלכות בית הבחירה פ"א ה"ט ובראב"ד). אך יתכן שמכל מקום יש איסור דרבנן לנוטע או לבנות בנין עץ בכל הר הבית (–עיר–הקדש–והמקדש ח"ד עמ' צד, וראה מקדש מלך עמ' רכז).

ג. השתחויה – על הכתוב: "ואבן משכית לא תתנו נארצכם להשתחוות עליה" (ויקרא כו, א), דרשו בתורת-כהנים: "בארצכם אי אתם ומשתחוויים על האבנים, אבל אתם משתחוויים על האבנים שבמקדש". בפשטות, ההגדרה של 'מקדש' שנאמר כאן מתייחסת לכל הר הבית, ולכן נראה שמותר להשתחוות שם על רצפת אבנים בפישוט ידיים ורגליים גם בזמן הזה אלא שהמנחת-חינוך הסתפק בדבר ולא הכריע. (–מה שבשאר המקומות הוא בחיוב מלקות), ונראה שיש בזה גם מצוה – כמבואר בבירורי הלכה פרק ו.

ד. קריעה – הרואה את מקום המקדש כחורבנו צריך לקרוע את בגדיו, כמבואר בשו"ע או"ח תקסא, ב (ובהרחבה בתחילת ספר הר-הקדש). ויש הסוברים שכל הר הבית קרוי 'מקדש' לענין זה, דהיינו כשרואה את הר הבית צריך לקרוע, גם אם עוד לא ראה את מקום המקדש עצמו (–ראה בהר-הקדש עמ' מג והלאה). אמנם, יש שהורו שמאז מלחמת ששת-הימים, כששחרר הר הבית מידי זרים, אין לקרוע על ראיית מקום המקדש (–כן מוסרים בשם הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, וראה בשו"ת בית-מרדכי או"ח לג). אך לדעת רוב הפוסקים חיוב הקריעה קיים גם כיום (–ראה למשל באגרות-משה או"ח ח"ד סימן ע סעיף יא ובמנחת-שלמה עמ' תלז). ויש לדון אף בדעת הרצ"ק עד כמה ניתן להקל בזה במצב העגום כיום וד"ל ואכמ"ל).

ה. לולב – מן התורה, חייבים בנטילת לולב רק ביום-טוב ראשון של סוכות – "ולקחתם לכם ביום הראשון..." (ויקרא כג, מ). ורק במקדש נוטלים לולב כל שבעת

הימים – "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים". יש אומרים (בדעת הרמב"ם) שכל ירושלים נחשבת "לפני ה'" לענין זה (-ערוך-לנר סוכה מא. וביכורי-יעקב תרנ"ה א). ועוד מוסיפים שדין זה נוהג בירושלים גם בזמן הזה, והיבים בה בגטילת לולב כל שבעה מדאורייתא. אמנם, הרבה השיגו על כך, וכתבו שלא בכל ירושלים נוהג דין זה, אבל גם לדעת החולקים יתכן שכל הר הבית נחשב "לפני ה'" לענין זה (-ראה מנ"ח מצוה שכד ובהערות שבמהדורת מכוון י-ם שם, מרומי-שדה לר"ה כט; עיר-הקדש-והמקדש ח"ג עמ' קיה, מועדים-וזמנים ח"א קלב ושר"ת ציץ אליעזר ח"י א). ואם כן, אפשר שהנכנס בימי הסוכות להר הבית מתחייב בגטילת לולב מדאורייתא^א, ויש בזה השלכות רבות להלכה (-ראה מקראי-קדש לגרצ"פ פרנק, "סוכות" ח"ב עמ' נה).

ו. וידוי מעשר – בחג הפסח, בשנה הרביעית לשמיטה ובשנת השמיטה, מתודים לפני ה', לאחר שמוציאים את כל המתנות מזרע-הארץ (-כמבואר ברמב"ם הלכות מע"ש פ"א ובשו"ע י"ד שלא, קמ). לדעת הרמב"ם (שם הלכות ד, ו), מקום הוידוי לכתחילה הוא ב"מקדש", ואם התודה בכל מקום יצא. ויתכן ש'מקדש' שנאמר כאן הוא כל הר הבית (-וכ"כ בעיר-הקדש-והמקדש ח"ג עמ' קכא). וכיון שרבים טוברים שמצוה זו נוהגת גם בזמן הזה (-ראה שו"ע שם, עיר-הקדש-והמקדש שם, קונטרס "אחרית-השנים" לאדר"ת ומשפט-כהן תשובה נו), אם כן לכתחילה יש לעלות להר הבית ולקיים שם מצוה זו (וכמו שכתב האדר"ת – "ובזה"י ראוי להתוודות בבית המדרש ובבית הכנסת, שהוא מקדש-מעט... ומכל-שכן מי שזוכה להתוודות לפני כותל-מערבי שאמר חז"ל... מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי... שחייב לילך שם ולהתוודות", וק"ו בהר הבית).

ז. הקהל – בחג הסוכות שבמוצאי שביעית מצוה להקהיל את העם. לפי הרמב"ם (הלכות תגיגה פ"ג ה"ג), מצוה זו מתקיימת בעזרת נשים, אך בענין המקום המעכב לקיום המצוה – בזה יש כמה אפשרויות; או דוקא בעזרת נשים – הסמוכה למקדש, או בכל הר הבית – שמדאורייתא שוה בקדושתו לעזרת נשים (-מחנה לוייה), או אפילו בכל ירושלים (-ראה במנ"ח מצוה תריג, בקונטרס "זכר-למקדש" לאדר"ת ובקובץ "הקהל" בהוצאת מוסד-הרב-קוק עמ' קב). אמנם, כיום כנראה אין אנו חייבים במצוה זו (-ראה במקורות הנ"ל), אבל מ"מ, גם אם רוצים לעשות "זכר למקדש" (-כמו שרצה האדר"ת), נראה שעדיף לעשותו בהר הבית.

א. ואם כך הרבר, יש לרוץ היום, כשלצערנו אין מניחים להכנס עם לולב להר הבית, האם ראוי שלא להכנס בימי חוהמ"ס להר הבית, שמחייב עצמו במצוה שאינו יכול לקיימה.

ח. **שמירת המקדש** – מצות שמירת המקדש נעשתה בריבה ע"י הלויים בהר הבית, ולא בתוך העזרה (משנה מדות א, א). בספר משכנות-לאביר-יעקב טען שמצוה זו נהגת גם בזמן הזה. ואע"פ שכמה גדולים חלקו עליו בזה (ראוה בספרו, אבנ"ז יו"ד תמט, עיר-הקדש-והמקדש ח"ד פ"ד, הלכות בית הבחירה עם ביאורים מהרבי מליובאוויטש שיחה כ, וזהר-הקדש עמ' ר), מכל מקום גם למצוה זו ניתן לעשות "זכר" בהר הבית. תכלית השמירה היא לכבוד – "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים" (הלכות בית הבחירה פ"ח ה"א), וגם כדי למנוע מטמאים להכנס (פירוש הגר"א לתמיד א, א²). וניתן לומר ששתי המטרות נצרכות ואף יכולות להתקיים, במדה זו או אחרת, גם כיום.

ט. **תפילה** – התפילה במקדש היא מצוה מיוחדת, ורצויה היא ביותר, כמו שיתבאר בפרק הסמוך וכן בבירורי הלכה פרק ו. וכן יתבאר (שם) שמצוה זו נהגת בכל הר הבית וכנראה גם בזה"ז.

בתפילות שבמקדש ובהר הבית היו כמה שינויים מהנוסח שבשאר מקומות: החותם את הברכה היה אומר "ברוך ה' אלוקים אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך אתה ה' גאל ישראל", וכיו"ב. והעונים היו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", במקום "אמן" (תענית טו: וטז). כמו כן, במקדש ובהר הבית היו תוקעים בחצוצרות ובשופרות יחד – בראש השנה ובתעניות (משנה ר"ה כו; וגמרא שם כז). וצריך עיון האם דברים אלו נהגים בהר הבית גם בזמן הזה (ראה רש"י לתענית טו: ד"ה בשער מזרח, ורש"י לר"ה כז. ד"ה בשערי מזרח).

י. **מצוות התלויות בארץ** – המנחת-חינוך (מצוה רפד) ויוצה לחדש שאע"פ שחיוב תרומות ומעשרות בכל ארץ ישראל בזה"ז הוא מדרבנן (ראה רמב"ם הלכות תרומות פ"א הכ"ז). מ"מ בהר הבית הוא מדאורייתא (לפירות שגדלו שם או נגמרה שם מלאכתם). וזאת מאחת משתי סיבות: משום שקדושת מקום המקדש לא בטלה (כדלעיל בפרק ב), או משום שהר הבית נקנה ע"י דוד, ולכן לא בטלה ממנו קדושה ראשונה (שהטעם שבטלה הוא "לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא" – רמב"ם שם ה"ה). ואחרים חלקו על הידוש זה (ראה עיר-הקדש-והמקדש ח"ג פי"א, הר-הקדש עמ' קלב, ובהערות למנ"ח מהדורת מכון י-ם).

ב. באמת, צריך להבין מדוע הרמב"ם והמפרשים, בעקבות הספרי, הביאו רק את הטעם של הכבוד, ולא הזכירו ענין זה, של הרחקת טמאים – ודרי מפורש בפסוקים שזה תנוקיד הלויים: ומי"מ מזה שהשמירה היתה רק בלילה (כמו שמשמע במשניות, וכן דעת רוב הראשונים – ראה למשל במנ"ח מצוה שפח), נראה שרק הטעם של הכבוד הוא זה שנשאר לדורות. וראה קובץ "צפיה" ד.